

SLOVENSKI PRAVNIK.

Leto XXXVIII.

V Ljubljani, 1. junija 1924.

Štev. 5. in 6.

Organizacija sodišč po najnovjšem zakonskem načrtu.

Prof. Dr. G. Krek.

(Dalje.)

5. Vrhovno sodišče.

Tvarina vrhovnega sodišča¹²²⁾ je morda najkočljivejša materija vsega prvega odseka našega načrta. Tu so morali uredniki postopati precej samostojno deloma zato, ker ta tvarina v o. z. in v sod. prav. ni obdelana, temveč v prav starih,

¹²²⁾ Naziv »vrhovno sodišče« je za nas vobče novost; ima ga sedaj samo najvišja sodna stopnja v Sarajevu, dočim imamo v Zagrebu »stol sedmorice« (stara ogrska tabula septemviralis), v Pödgoricij »veliki sud«, v Beogradu in Novem Sadu pa »kasacionj sud«. Srbijanski naslov nahajamo v skoraj vseh novejših zakonih in zakonskih osnutkih izza ustave kot naziv tudi bodočega najvišjega sodišča (glej op. 146). Z ozirom na funkcije tega sodišča pa to ime ni umestno, ker je preozko: vrhovno sodišče bo de v resnici tretja stopnja, ki sodi če mogoče v stvari sami (Sl. Pr. 1923, 8 s, 14 s, odn. str. 8 s in 14 s). Naziv »kasacijsko sodišče« je francoskega izvora (*tribunal*, pozneje *cour de cassation*, pr. zlasti op. 149), pa niti za funkcije tega (in srbijanskega kas.) sodišča označba nj izčrpna. Kajti niti francoska *cour de cassation*, niti srbski kasacioni sud ne razveljavljata samo (*casser*), temveč ona tudi potrjujeta. Te netočnosti Francozi sami niso prezrli (pr. Dalloz, Répertoire de législation, nouvelle édition, 1847, VII, 49, delo, ki je pač najobsežnejša, sploh kedaj napisana publikacija o kateremkoli najvišjem tribunalu: 510 strani velike četvorke, tiskanih s petitom in nonpareilom! To delo je poleg Dalloz-Vergeré, Codes annotés, Tom.: Code de procédure civile 1876, 787—872, in Supplémenta k temu delu (Paris 1893) glavni vir, ki se nanj opirajo moji citati iz francoskega zakonodavstva). V razgovoru so bili nazivi *conseil national*, *conseil de surveillance*, *cour de revision*, *tribunal de cassation* (Rép. 22). Zanimivo je, da je že o priliki debate o ustroju bodočega vrhovnega tribunala v konstituantni poudarjal Tronchet: Je n'appellerai ce tribunal qui va être établi, ni tribunal de cassation, ni tribunal de révision,

večjidel že razveljavljenih, obsoletnih, zastarelih ali po raznih drugih zakonih raztresenih predpisih, deloma pa zato, ker nudi vrhovno sodišče kot poslednja stopnja več važnih in spornih problemov. Vrhtega je redakcijska komisija — po mojem mnenju večinoma brez potrebe — odstopila tu pa tam od svojih predlog in s tem povzročila ali antinomije, ali vrzeli, ki jih v kratki dobi posvetovanja ni zapazila; uvrstila je nekaj novih določb, ki se njih daljnosežnosti trenutno menda sama ni popolnoma zavedala. Zaradi tega so norme, ki se tičejo vrhovnega sodišča, med vsemi določbami prvega odseka morda najmanj posrečene, razmeroma najmanj enotne in najmanj smotreno in jasno koncipirane. Vse to in dejstvo, da je poglavje o vrhovnem sodišču najobširnejše — ono obsega §§ 41 do 64 —, bi opravičevalo večjo razpravo. Ker sem pa maïs *cour suprême*«. (Dalloz, Rép. 51.). Iz ibidem reproduciranih poučnih debat se vidi, s kakšno resnostjo in stvarnostjo so razpravljali o tem predmetu možje, kakor Merlin, Robespierre, Clermont-Tonnerre in dr. Rezultat pa je bila ustanovitev enotnega vrhovnega tribunala z imenom *Tribunal de cassation*, s sodniki, ki jih, primerno tendencam revolucije, volji narod vsako četrto leto (zak. od 26. maja, 12. avgusta, 16. in 27. novembra 1790, Rép. ib. in 22 n. 1). Kako poučno je, da je socialna demokracija ravno sto let pozneje v Erfurtskem programu zapisala isti postulat na svojo zastavo, a je morala že leta 1921 v Görlitzu zopet popuščati! (Op. 44). Sénatus-consulte du 18. mai 1804 pa je vpeljal sedanji naziv *Cour de cassation*. V bivši Avstriji se je vrhovna sodna stopnja nazivala prvotno »Oberste Justizstelle« (pr. op. 131), še le ces. pat. od 7. avgusta 1850, drž. zak. 325, ji je — očitno po francoskem vplivu — dal ime »vrhovni sodni in kasacijski dvor«. Hoteli so s tem imenom pač hkratu v nasprotju k francoskemu najvišjemu tribunalu izraziti, da je temu sodnemu oblastvu ne samo »kasirati«, temveč tudi »soditi« kot »vrhovno« sodišče. Ni pa nujna potreba, da se v nazivu razodevajo vse poedine funkcije. V avstrijski republiki so omenjeni naziv nadomestili z imenom »Oberster Gerichtshof« (§ 15 osn. zak. o sodn. oblasti od 22. novembra 1918, StGBI. 38), enako v češkoslovaški republiki, kjer je bilo ustanovljeno »vrhovno sodišče« v Brnu (zak. o vrh. sodišču od 16. aprila 1919, zb. z. a n. 216) in v poljski republiki, kjer imajo svoje »vrhovno sodišče« v Varšavi (čl. V. organizacije, GerHalle, 1919, 193). Zato se je že širša komisija odločila za kratki »vrhovni sud« (t. XXIII njenega sklepa), in sicer tem lažje, ker je imela že praecedens v nazivu sarajevskega »vrhovnega sodišča« in ker je »stol sedmorice« deplaciran že z ozirom na število članov bodočega vrhovnega sodišča. V ostalem pr. še op. 4 in 149.

čitateljevo potrpežljivost že itak preveč izkušal, morajo moja izvajanja biti kolikor moči kratka. Pri partijah, ki so urejene bistveno enako, kakor pri enem izmed že obravnavanih sodišč, kažem samo na poprejšnja izvajanja. Dalje se ne spuščam podrobneje v probleme, ki se je o njih že razpravljalo drugod z rezultatom, s katerim se strinjam. Novim, čeprav deloma prav mičnim vprašanjem se kolikor moči izogibam in smatram načrtovo besedilo kot v bistvenih točkah neizpremenljivo podlago. Le tako se je moči v tej tvarini obvarovati neskončnih razmotrivanj. Zgodovinske beležke pa, ki spremljajo tu pa tam besedilo, sem smatral za umestne, ker nam predočujejo ustroj in razvoj vrhovnih sodnih oblastev drugod, ker razbistrujejo nazore ali nam dajejo celo zdrave nauke. Da sem se nekoliko bavil zlasti tudi s francosko Cour de cassation, je razlog pred vsem ta, da imajo nekateri znameniti srbski pisatelji ta tip za vzor. Treba je bilo napram temu mnenju zavzeti stališče vsaj glede glavnih točk.

Uvod § 41 reproducira vobče odstavek 1 čl. 110 ustave, samo da pristavi pridevnik »kasacioni« (scil. sud) le v oklepajih, razodevajoč s tem in s citatom čl. 110 ustave, da je oficialno ime »vrhovni sud«, ki mu pa ustreza pojem »kasacionog suda« v smislu ustave. Vrhovno sodišče, ki mu gre vrhovno sodstvo za vso kraljevino, ima svoj sedež v Zagrebu.

Po § 42 vrši vrhovno sodišče sodstvo kot najvišja sodna stopnja v državljanskih spornih in nespornih¹²³⁾ in v kazenskih stvareh po določbah o stvarni pristojnosti, obseženih v zakonih o postopku. Pri tem in deloma celo zunaj tega je njegova najznamenitejša, skoraj vsem vrhovnim sodiščem, pred vsem tudi francoski Cour de cassation lastna naloga,¹²⁴⁾ da skrbi

¹²³⁾ Načrt rabi tudi tu izraza »parnični« in »vanparnični« namesto pravilnejših izrazov »sporni« in »ne(van)sporni«. Prim. op. 77.

¹²⁴⁾ Že prvo podrobnejše navodilo za vrhovno pravosodno oblastvo, Instrukcija Marije Terezije od 4. februarja 1763 (ponatisnjena pri M a a s - b u r g u, Geschichte der obersten Justizstelle in Wien [1749—1848], 325 ss) omenja to nalogo, čeprav dotična prizadevanja takrat spričo številnih različnih pravnih virov niso mogla imeti zaželjenega uspeha. V § 14 art. I poudarja, da ima „die Obrüste Justiz-Stelle . . . sowohl das Jus Regium, als das Jus privatorum und überhaupt die allgemeine gutte Verfassung der Justiz zu besorgen“ in zavoljo tega „soll dieselbe bestmöglichst beschret seyn,

za pravilno in enotno uporabljanje materialnih in formalnih

daß die in einem jeden Land vorhandene Gesetze, bis dereinstens der codex Theresianus zu Stande kommen wird, auf das genaueste beobachtet werden.“ Vrhovno pra. osod. oblastvo je bilo torej pred vsem vrhovni čuvar prava. Da mu je skrbeti tudi za čim večjo stalnost sodstva, zabičuje njegovim sodnikom zlasti § 10 art. I: „hat auch die Obristen Justiz-Stelle in procedendo et judicando . . . auf die praejudicata . . . keinen besten Fuß zu setzen, dahin doch gleichwohl auch zu sehen, daß, wann einmahl in einem casu nach reifer Überlegung gewisse, und denen Rechten gemäße principia gesetzt, und angenommen werden, selbte auch in anderen gleichen Fällen, wann die veränderte Umstände nicht nothwendig ein anderes erfordern, observiret, mithin die contrarietates Sententiarum et conclusorum, so viel möglich, auch dem Schein nach vermieden werden“. Sredstva v dosego tega cilja predvidevata §§ 12 in 13 art. II. Spričo mnogovrstnosti sodišč in razcepljenosti prava po poedinili pokrajinah se je dala doseči kvečjemu neka stalnost sodstva; o čujanju enotnosti judikature pa takrat ni bilo moči govoriti. To zadačo za ukazati vrhov. sodišču je bilo moči šele, ko so bili zakoni že izenačeni. In tako poudarja še le statut leta 1848. ustanovljenega vrhovnega sodnega in kasacijskega dvora od 7. avgusta 1850, drž. zak. 325 (odslej citiran »s'at.«), to glavno nalogo z uvodnimi besedami: »Wir... haben zur Durchführung des Grundsatzes der möglichst *einheitlichen Verwaltung der Rechtspflege* die Errichtung eines Obersten Gerichts- und Kassationshofes... beschlossen...«. Še le potom abstrakcij iz poznejših norm so dospeli pač tudi glede francoskega kasacijskega dvora do ugotovitve te odlične zadače najvišje sodne stopnje. Tako Dalloz - Vergé l. c. 813, no 860: La Cour de cassation a pour mission de faire respecter la loi et de maintenir *l'uniformité* de la jurisprudence dans tous les tribunaux de France«. Za časa ustanovitve kas. dvora (1790) je bila namreč tudi Francija še pravno razcepljena in je mogel vrhovni tribunal sicer čuvati stalnost, ne pa enotnosti judikature, tako da je bil Décret portant institution d'un tribunal de cassation od 27. novembra 1790 (art. 3) prisiljen priznati: *jusqu'à la formation d'un code unique des lois civiles*, la violation des formes de procédure prescrites sous peine de nullité, et la *contravention aux lois particulières aux différentes parties de l'empire* donneront ouverture à la cassation (Rép. 22, n. 1; pr. čudno podobno pokazovanje na bodočo civilno kodifikacijo v poprej cit. avstr. Instrukciji). Točno pa označujeta sedanj o nalogo tega sodišča Garsonnet et Cézard-Bru, Précis de procédure civile⁸, 26, 27 tako: Par le jugement des pourvois, la Cour remplit une double mission: a) elle ouvre aux parties un dernier recours contre l'erreur du juge qui, à leur détriment, a violé ou faussement appliqué la loi; b) elle maintient l'unité et la fixité (podčrtal jaz) de la jurisprudence; unité qui complète et assure celle de la législation en empêchant que, dans le silence ou l'obscurité de la loi, la même question soit jugée différemment suivant les ressorts, et que ce qui est vérité dans l'un, soit erreur dans l'autre; fixité qui

zakonov.¹²⁵⁾ Vrhovno sodišče je čuvar stalnega in enotnega sodstva državnih sodišč. Drugi zakoni bodo določali, koliko je vrhovno sodišče pozvano, da vrši sodstvo še v drugih pravnih stvareh (§ 42). Pri slednjem stavku je misliti pač pred vsem na disciplinsko sodstvo nad sodniki in advokati. Tu posluje vrhovno sodišče glede sodnikov okrajnih in okrožnih sodišč kot druga, glede predsednikov okrožnih in glede sodnikov velikih sodišč in vrhovnega sodišča kot prva stopnja (čl. 42, 43, 48 I. nač. odnosno čl. 36, 37, 42 II. nač. sod. zak.). Ureditev disciplinskega oddelka (pravilno: senata) prepušča § 54 zakonu o sodnikih.¹²⁶⁾ Po načrtih tega zakona pa bo ta senat le redko imel opravka. Kajti ne glede na to, da sodi predsednike velikih sodišč in vrhovnega sodišča po čl. 43, odst. 3 I. odn. čl. 37, odst. 5 II. nač. sod. zak. plenarni senat (opšta sednica), vrši plenarni senat disciplinsko sodstvo tudi kot prizivna (rekurzna) stopnja v vseh primerih občutnejše, po čl. 41, št. 3—6 I. odn. po čl. 35, št. 4—6 II. nač. sod. zak. izrečene kazni. Vsaj v slednjih primerih plenarni senat očitno ni na mestu.¹²⁷⁾ Mnogo

supplée à l'insuffisance de la loi, et permet aux citoyens, dans une matière sujette à controverse, de régler leur conduite et leurs intérêts, aussi sûrement qu'ils pourraient le faire en présence d'un texte formel. O nalogi beograjskega kasacijskega sodišča pr. op. 4 in 149. Istotam in v navzočem poglavju passim je govor o glavnih funkcijah našega bodočega vrhovnega sodišča in inozemskih najvišjih sodiščih.

¹²⁵⁾ S sodno ustavo sovjetske Rusije iz leta 1917 in 1918 je bilo za vršenje tega posla ustanovljeno posebno, t. zv. vrhovno kontrolno sodišče, ki posluje poleg kasacijskih sodišč in ki ne odloča, marveč naj pospešuje enotnost sodstva s tem, da daje sodiščem navodila in stavi zakonodavnim činiteljem predloge glede poprave in dopolnitve zakonodavstva. V Nemčiji je sprožil drž. minister Drews misel, naj bi osnovali sodišča, ki bi jim bilo odločati o nasprotujočih si pravnomočnih odločbah raznih sodišč, t. zv. »Spruchgerichte« (DJurZtg 1920. 176 ss, 259 ss).

¹²⁶⁾ Tu se bo treba spominjati tudi zakona o advokatih in zakona o beležnikih.

¹²⁷⁾ S plenarnim senatom vrhovnega sodišča ravna II. nač. sod. zak. sploh, zlasti tudi v disciplinskem postopku zelo neekonomično. Plenarni senat, ki bo štel najbrž okoli 60 članov (pr. op. 142), bi moral poslovati pri vsaki disciplinski obsodbi prvostopnih sodnikov, ki izreče, da se stavi sodnik na razpolago, da se upokoji ali da se odslovi iz službe, ne glede na to, ali se je kdo pritožil zoper izrek prvostopnega disc. so-

bolj smotreno postopa (tudi sicer prav dobri) načrt zakona o advokatih iz l. 1921, ki je po njem advokatski disciplinski senat vrhov. (kot prizivnega) sodišča sestavljen samo iz predsednika in štirih članov, izmed katerih sta dva sodnika vrhovnega sodišča, dva pa advokata (čl. 103 odst. 1, 105, odst. 1).¹²⁸⁾ To bi bilo vsekako priporočati tudi za sodniške disciplinske stvari;¹²⁹⁾ izvzeti bi mogli predsednike velikih sodišč kakor tudi predsednike in sodnike vrhovnega sodišča samega. Tu bi bil morda na mestu pomnožen senat ali (glede predsednikov vrhovnega sodišča) celo plenum. Glede kazenskih deliktov in sindikatnih zahtev odloča vrhovno sodišče glasom čl. 112, odst. 1 ustave, čl. 33 odst. 1, 34 I. nač. odn. čl. 27, odst. 1, 28 II. nač. sod. zak. nadalje o tem, ali je podan razlog, da se toži radi njih član velikega ali vrhovnega sodišča ali — po II. nač. — tudi predsednik okrožnega sodišča.^{129a)} Pri tem odreja eventualno

dišča (čl. 37, odst. 4)! Ob vložnem pravnem sredstvu fungira obči senat celo tedaj, kadar gre za upokojenega sodnika, ki je bila nad njim izrečena kazen, da izgubi pokojnino (čl. 42, odst. 1 in 35, lit. b, št. 2). Na zahtevo pravosodnega ministra mora vrhovno sodišče v plenumu odločiti, je li podan zakonit razlog, da se proglasi sodniško mesto kot izpraznjeno (čl. 44). Enako naj izreče plenarni senat vrhovnega sodišča izgubo službe v primeru, da je sodnik s (kazensko) sodbo bil obsojen na tri mesece presegajočo kazen na prostosti ali zaradi delikta, ki ima za posledico izgubo državljske časti (čl. 45). Kam dovede ta razpisčnost, ki se ne pomišlja zahtevati, da se v vseh teh in mnogih drugih primerih sestane vsa skupščina vrhovnih sodnikov! In: cui prodest?

¹²⁸⁾ Ravno tako je sestavljen advokatski in — mutatis mutandis — notarski disciplinski senat pri vrhovnem sodišču v Brnu (§ 10, odst. 2 zak. od 16. aprila 1919, Zb. z. a) n. 216).

¹²⁹⁾ Tudi avstr. vrh. sodišče odloča o sodniških disciplinskih stvareh v senatu petorice (§ 3 zak. od 24. februarja 1907, drž. zak. 41); isto velja za češkoslovaško (§ 10 l. c.) in za poljsko vrh. sodišče (čl. IV org.). Tudi naša upravna sodišča odločajo kot disciplinska sodišča na ustni razpravi v kolegiju petorice (čl. 171, odst. 1 zak. sl. prag.). Državni svet odloča kot disciplinsko sodišče »v enem svojih oddelkov«, torej po čl. 3 odst. 1 zak. o drž. svetu od 17. maja 1922, Sl. N. 111, ravnotako v senatu petorice. Čemu torej samo pri sodnikih ta velikanski aparat?

^{129a)} Tudi ta določba (pr. op. 115) je prvotno francoskega izvora. Glede kazenskega in civilnopravnega (ne tudi disciplinskega) zasledovanja je bila prevzeta v različni obliki v nemške deželne zakone. Po pruskem zakonu od 13. februarja 1854 je šlo za predhodno odločitev o tem, ali je

tudi za sojenje pristojno sodišče (čl. 36 I. odn. čl. 30 II. nač. sod. zak.). Po čl. 35, odst. 2 I., odnosno po čl. 29, odst. 2 II. nač. sod. zak. bi moralo o vsem tem odločati zopet v o b č e m senatu. Tu pa se določbe načrtov sod. zak. ne ujemajo popolnoma z določbami našega načrta. Kajti § 50, odst. 3, št. 4 določa, da gredo omenjene odločbe v področje polnega senata (»pune sednice«), to je senata, sestavljenega iz vseh sodnikov kazenskih ali državljanskih oddelkov, ustanove, ki jo je vpeljala, ustrežajoč sklepu širše komisije (točka XXI njenih sklepov), šele redakcijska komisija, in ki je, kakor se še prepričamo, vzrok raznim komplikacijam. Jaz se niti s tem reduciranim, toda še vedno prevelikim številom sodnikov ne morem strinjati in se sklicujem v tem pogledu na svoja izvajanja zgoraj Sl. Pr. 64, 65 odn. str. 141, 142). Od II. nač. sod. zak. (čl. 27, odst. 1) pa se razločuje naš načrt tudi po tem, da glede predsednikov okrožnih sodišč ne daje odobritve vrhovno, marveč veliko sodišče, kar se ujema z ustavo in je tudi umestno. Poleg omenjenih stvari prihaja še v poštev kompetenca vrhovnega sodišča za reševanje sporov o pristojnosti med upravnim, civilnim ali vojaškim oblastvom na eni strani in sodnim oblastvom na drugi strani ter sporov o pristojnosti med upravnimi in rednimi sodišči v smislu čl. 110, odst. 2. ustave. Tudi te odločbe gredo po § 50, odst. 3, št. 1 v področje polnega senata.

Poleg judikature je važna naloga zlasti vrhovnega sodišča njegovo sodelovanje pri pripravljanih delih legislature. V soglasju s § 10 avstr. statuta vrhovnega sodnega in kasacijskega dvora od 7. oktobra 1850, drž. zak. 325, določa § 43,

prekoračenje uradne oblasti ali opustitev uradnega posla pripravna, da se sodno zasleduje, tako da je rešiti tudi vprašanje smotrenosti. Ta zakon in druge zakone te vrste je razveljavil § 11 uvodn. zak. k GVG. Predhodna odločitev je sedaj dopustna samo, ako se omejuje na ugotovitev, je li zakrivil uradnik prestop uradne oblasti ali opustitev uradnega posla, torej na pravno vprašanje. Ta predhodna odločitev gre v področje vrh. upravnega sodišča ev. Reichsgerichta (Struckmann-Koch, ZPO⁹, op. kl. § 11 l. c.). V cesarski Rusiji so dajala apelacijska sodišča, odn. kas. sodišče odobrenje za odškodninske tožbe in so označevala sodeče sodišče kakor pri nas (Engelmann v Leske-Loewenfeld II, 583, 587).

da oddaja vrhovno sodišče svoje mnenje in stavi primerne predloge v pogledu na izdajo novih ali na izpremembo ali dopolnitev veljavnih zakonov pravosodne stroke.¹³⁰⁾ V teh primerih sklepa praviloma (izjema § 51) v sestavi polnega senata (§ 50, odst. 3, št. 2). O drugih važnih poslih, ki se jih spominja naš načrt, bo še govor na primernih mestih, glede ostalih kaže § 42 na koncu na odnosne zakone.

Sistemizirano osebje vrhovnega sodišča se nekoliko razločuje od osebja ostalih zbornih sodišč.

Razlika se tiče pred vsem predsedništva. § 44 prevedeva tri predsednike,¹³¹⁾ ki jih, ako so vsi zadržani, namestuje po činu najstarejši predsednik oddelka (senata) (§ 45). Njih bist-

¹³⁰⁾ V ustanovnih listinah in zakonih iz stare dobe ni te točke; najbrž zato ne, ker so hoteli varovati zaželjeno ali komaj doseženo ločitev oblasti, ne samo upravne od sodne, marveč tudi sodne od zakonodavne. V Franciji zadevamo na tako določbo šele za konzulata. Arreté du 24. fév. 1802 pravi v art. 1: Dans le cours du mois de fructidor de chaque année, le tribunal de cassation enverra une députation de douze de ses membres, pour présenter aux consuls, en conseil d'état, les ministres présents, le tableau des *parties de la législation* dont l'expérience aura fait connaître à ce tribunal les *vices ou l'insuffisance* (Rép. 35, 36, n. 2; v istem smislu še prej splošna Loi sur l'organisation des tribunaux du 18. mars 1800, art. 86). Instrukcija Marije Terezije od 4. februarja 1763 udeleženja pri pripravljanih delih zakonodavstva ne zapoveduje, zdi se pa, da ga s § 11 art. 1 vsaj dovoljuje (besedilo glej Maasburg, 328). Pridržujoč sebi vso zakonodavno oblast, dopušča vladarica, da izide iniciativa za nove »Constitutiones, Declaratorias, Pragmaticas et Novellas« od vrh. pravosodnega oblastva. To sodelovanje vrhovnega izvrševalca sodne oblasti je zelo umestno. Saj ima on v prvi vrsti priliko, da opazuje, kako se prikazuje zakon v praktični rabi, kateri so njegovi tehnični in vsebinski nedostatki in pogrški. Zato predvidevajo to nalogo tudi nekateri drugi modernejši zakonski predpisi, ki urejajo vrhovno sodstvo (na pr. § 6 češkoslov. zakl. o vrh. sod.). Navadno so tudi zborna sodišča nižjih stopenj poklicana, da oddajo svoje mnenje na zahtevu (tako po našem načrtu po §§ 26, 39). Naravno pa je to delovanje pomembno zlasti pri vrhovnem sodišču, ne glede na to, da »može iz vlastite pobude« da iznese u tome pravcu predloge ministru pravde« (§ 43), dočim so podrejena sodišča pozvana praviloma pač le v primeru, ako zahteva njihovo mnenje minister ali nadrejeno sodišče (§ 26 št. 1; pr. pa tudi št. 2).

¹³¹⁾ Že osnovna listina vrh. pravosodnega oblastva od 1. maja 1749 prevedeva prvega predsednika (Erster Capo ali Canzler) in dva podpredsednika (Vice-Canzler), ki predsedujejo vsak po enemu senatu (con-

veno enakopravni položaj se izraža v naslovih «prvi, drugi, tretji predsednik». Po referentovem predlogu (§ 39) naj bi se ta položaj uresničil tudi s tem, da bi imeli vsi trije predsedniki isti čin, in sicer čin ministra. Stvar je bila zamišljena tako, da bi šlo vsakemu plemenu po eno predsedniško mesto, tako da bi bil pri zasedanju teh treh najvišjih sodniških mest vsakršni politični vidiki izločeni, da bi bili pri tekmovanju odločilni izključno stvarni razlogi, ne pa pripadnost k enemu ali drugemu plemenu, in da bi se na ta način opasno politično vprašanje nadomestilo z zgolj budžetarnim vprašanjem, hočemo li za najvišje sodnike in s tem za najvišje sodstvo naše države prinašati toliko gmotnih žrtev. Priznati moram, da mi je bil ta **Werkov** domislek zelo simpatičen. V redakcijski komisiji pa navdušenje za to ureditev ni bilo vsestransko, tem manj, ker so se pojavljali pomisleki ne samo v fiskalni smeri, temveč

sessus) (besedilo pri **Maasburgu**, 304 ss). Leta 1790, je imelo vrhovno pravosodno oblastvo vrhovnega predsednika, (drugega) predsednika in podpredsednika (op. c. 29, op. 60). Vsi ti funkcionarji so bili prav tako kakor vsi člani (svetniki) imenovani po cesarju. V Franciji so načela revolucije zahtevala, da so bili člani vrhovnega tribunala izbrani po narodu (gl. op. 122). Še le v konzulatski dobi odreja Sénatus-consulte organique de la constitution du 4. août 1802, da imenuje člane senat na predlog prvega konzula (Rép. 36, n.). Predsednika pa je izbral ves tribunal vsako tretje leto. Tudi vsaka sekcija je izvolila svojega predsednika sama za isto dobo (ib., 52). Sénatus-consulte du 18. mai 1804 dekretira prvič dosmrtno imenovanje predsednika po prvem konzulu (Rép. 36, n. 2; netočno v tekstu »membres«). Isti senatuskonzult je vpeljal razen sedanjega naziva »cour de cassation« (poprej »tribunal...«) tudi naslov sodnega predsednika »premier président«, naslov podpredsednikov »présidents« in naslov vladnega komisarja pri kas. dvoru »procureur général impérial«. (Rép. 36, n. 2.). Izza dekreta od 28. januarja 1811 ima kas. dvor prvega predsednika in tri predsednike, ki predsedujejo senatom (cf. ord. 15. jan. 1826, Rép. 35). Tudi **bolgarsko** vrh, kas. sodišče (vrhovnija kasacionen sud) je imelo enega predsednika in dva podpredsednika (Šišmanov v Leske-Loewenfeld, 243); § 44 novega zakona o ustrojstvu od 19. decembra 1898 pa razločuje v obliki zakona od 5. maja 1910 samo enega predsednika in predsednike oddelkov. Podobno je organiziran tudi **beograjski** kasacioni sud, ki ima samo enega predsednika, ki predseduje običajno prvemu oddelku in »opštoj sednici«; ostalima dvema oddelkoma predsedujeta najstarejša sodnika, ki se zoveta »predsedavajući« (Perić - Arandjelović, Gradjanski sudski postupak I, 51, 52).

tudi v drugih pogledih, zlasti pa glede hierarhičnega razmerja med predsedniki vrhovnega sodišča in pravosodnim ministrom. Ti pomisleki sicer niso vplivali na določbo o sistemiziranju in o naslovu trojice predsednikov (§ 44), pač pa jim je bila žrtvovana vsaj deloma določba o njihovem činu. Po besedilu § 47 gre čin ministra samo prvemu predsedniku. S tem je seveda blagi namen referenta obrezuspešen. Ujema se pa sedanja določba z določbo § 14 stat., čeprav ne z dejanskim činom drugega predsednika bivšega avstrijskega vrhovnega sodišča, ki je, kot tak uvrščen v III. činovni razred, imel čin ministra navadno ad personam. Vsaj zadnji preostanek idealno zamišljene ureditve: ministrski čin prvega predsednika pa bi bili morali braniti na vsak način.¹³²⁾ Vrhovni sodnik države naj zavzema tudi na zunaj glede čina in glede prejemkov tisto stališče, ki mu omogočuje, da je v resnici vsestransko neodvisen, neodvisen zlasti tudi od vrhovnega šefa pravosodne uprave, in da se mu ta neodvisnost tudi vidi.¹³³⁾ Tudi na zunaj naj se jasno dokumentira, da ni v sodstvu nihče nad njim. Samoumevna izredna kvalifikacija najvišjega sodnika v kraljevini bi morala odsevati tudi v zunanjem blesku. To je — ne prikrivajmo si tega — globoko utemeljeno v človeški naravi.¹³⁴⁾

¹³²⁾ Tudi češkoslov. zakon o vrhovnem sodišču od 16. aprila 1919 priznava prvemu predsedniku drugi (ministrski) činovni razred; poleg njega poslujoči »drugi predsednik« je uvrščen v tretji činovni razred.

¹³³⁾ Burckhard je — ne vem več, kje — izrekel resnične besede: Bei Fragen der Unabhängigkeit kommt es nicht darauf an, daß ein Mißbrauch nicht geschieht, sondern darauf, daß er nicht geschehen kann, in *že passim* citirana Instrukcija Marije Terezije je mnenja, „daß zu vollkommener Beruhigung Unseres Gewissens, und Herstell- auch Befestigung eines guten Vertrauens Unserer Länder, Vasallen und Untertanen, Erhaltung der wahren und lieben Justiz und eines unparteyischen Rechts nicht allein in diesem Fall das malum corruptionis selbst, sondern auch die Suspicio mali aus dem Weeg geraumet werden soll . . .“ (§ 9, art. III. Maasburg, 342.)

¹³⁴⁾ Priprosti človek, masa, ki ne pojmuje bistvenih, notranjih razlik med ljudmi, priznava pretežnost, duševno in etično vzvišenost in avtoriteto svojega druga le tedaj, ako se mu nudijo zunanosti, ki mu jih je moči čutno zaznati, takorekoč otipati. O človeku, ki ima iste skrbi za vsakdanji kruh, kakor on sam, je preskoro pripravljen domnevati, da je dostopen gmotnim argumentom, to tem bolj, čim nižje pada splošna morala.

Tega žal niso upoštevali med tem časom objavljeni zakonski načrti in razglašeni zakoni niti najmanj. Že I. nač. sod. zak., ki so ga vendar sestavili sodniki sami, podeljuje (edinemu)

Πέντης γὰρ οὐδὲν εὐγενὴς ἀνίρ. Da gre tu za občo človeško lastnost, ne morda samo za naziranje izvestnih privilegiranih razredov ali po njih zapeljanih, aristokratsko orientiranih dob, o tem se prepriča, kdor motri pazljivo zgodovinske dogodke. Kolikokrat so revolucionarne, demokratične vlade odpravile vse zunanje prednosti kvalificiranih državljanov: odlikovanja, plemstvo, dignitete itd.! Toda še vsakokrat in povsod so se po kratki dobi puritanske skromnosti morale povrniti h gotovim diferencijam duševne aristokracije. Tamen usque recurret! Če sploh kedaj, je bilo po svetovni vojni radikalno izvršeno prevrednotenje vseh vrednot, in vendar zapazujemo, že sedaj povsod, kako se vračajo korakoma k starodavnim, globoko ukoreninjenim šegam, ki nočejo in ne morejo pogrešati vidnih znakov notranjih prednosti. Kako visoko je cenil veliki poznavalec človeške duše Napoleon kot kenzul in cesar prestiž vrhovnega tribunala in zlasti njegovega prvega predsednika, vidimo iz raznih dekretov njegove dobe, ki so ponatisnjeni pri Dallozu, Rép. 36. n. 2, 37. Zanimiva sta osobito Décret relatif aux cérémonies publiques, préséances, honneurs civils et militaires du 12. juill. 1804 in Décret du 1. mars 1808. Po prvem je imel kas. dvor pri javnih ceremonijah »une garde d'honneur«, vse straže so morale prezentirati pred njo. Podrobno je predpisano sijajno obredje ob instalaciji prvega predsednika. Drugi dekret je odredil, »que le premier président et le procureur général près la cour de cassation porteront pendant leur vie le titre de *baron*«; ta naslov je bil celo deden in združen s posebnimi dohodki (15.000 fr.). Umevno, da so Bourboni še manj pozabili na zunanji sijaj (pr. Règlement du 1. nov. 1820 sur les entrées dans le palais du roi, v izvlečku ponatisnjen pri Dallozu, Rép. 45, n. 1). Priznavam prav rad, da se zdi vse to kakor starošegna bliščobna šara, potegnjena izza zaduhlih dvornih zakladnic na svetlo luč sedanjosti, ki mora pod njo razpadati. Niti najmanj je ne mislim motiti v njenem skoraj pravljичnem spanju, marveč priznavam nadalje, da morajo sredstva, ki vzdržujejo ugled, respekt, avtoriteto, dandanašnji, ko je civilizacijska stopnja širokih mas brezdvoma višja, kakor v dobi absolutizma, biti druga, manj otročja ali barbarska, manj površna. Z višjo kulturo se odvrta okus od pestrosti barv; blesk, ki ga ljubi oko, zvok, ki se prikupuje ušesu, sploh vsi čutni mik učinkujejo sedaj tudi ali celo v prvi vrsti tedaj, ako niso vsiljivi, temveč bolj intimni. Zlatih uniform, dragocenih halj, bliščočih redov, častnih naslovov, častne straže in plemstva: vsega tega sodnikom ni treba več; najbrž bi imelo celo nasproten učinek. Nad takim zunanjim sijajem smo morda — morda, gotovo pa ne vsi! — vzvišeni. Kar zagovarjam, ni nič takega, niso zlasti razna odlikovanja, ki bi ž njimi razne vlade obdarovale vrhovnega sodnika. Zakon sam, ki je njega čuvanje prisegel in v čigar izvrševanje je on prvi v državi poklican, naj mu da tisto vzvišeno mesto, ki mu je treba ne samo,

predsedniku vrhovnega sodišča samo čin predsednika državnega sveta (čl. 59, odst. 2). V motivih se sklicuje na čl. 110 ustave, ni pa izvajal iz dejstva, da daje ustava vrhovnemu sodišču »prevagu i nad državni svet«, posledice, da bi moral biti čin predsednika vrh. sodišča dosledno višji od čina predsednika državnega sveta. Pri ureditvi I. nač. je ostalo tudi v II. nač. sod. zak. (čl. 52, odst. 2). Ta ureditev je postala sedaj že zakon s čl. 11, odst. 1 zak. sl. prag., ki so uvrščeni po njem predsedniki državnega sveta in kasacijskega sodišča v prvo skupino I. kategorije civilnih uradnikov, dočim so ministri in celo državni podtajniki iz službene pragmatike izvzeti in stoje vobče izven činovne razvrstitve (čl. 1, odst. 2 zak. sl. prag.). Ta činovna podrejenost predsednika vrhovnega tribunala pod pravosodnim ministrom je po mojem mnenju velik pregrešek. Logično pa je, — in to je morda tudi kvarno vplivalo na uvrstitev —, da imajo trenutno in do uzakonitve nove organizacije sodišč ta položaj in zadevne prejemke v si predsedniki sedanjih vrhovnih instanc, torej razen predsednika beograjskega kasacijskega sodišča tudi predsednik stola sedmorice (po besedilu pač le predsednik oddelka A), predsedniki vrhovnega sodišča v Sarajevu, velikega sodišča v Podgorici in podpredsednik oddelka B kasacijskega sodišča v Novem Sadu (Uredba o razvrstitvi in porazdelitvi civ. uradnikov od 31. oktobra 1923, Sl. N. 251).

Tej neprimerni degradaciji in temu omalovaževanju osebe prvega predsednika glede z u n a n j e g a položaja in glede prejemkov se vredno pridružujejo določbe našega načrta o njegovi dejanski, n o t r a n j i oblasti. Njegovo območje je skrajno zoženo, reducirano na minimum, njegovo v drugih državah več ali manj izjemno stališče malodane do cela iznivelirano s sta-

da prost vsakršnih vplivov sodi, temveč da se zdi tem vplivom sploh nedosegljiv. Redi in plemstvo, podeljeni po suverenu, ga ne označujejo danes kot vzosito, nepristopno osebo, temveč n a r o d sam ga dvigne na piedestal svojega spoštovanja s tem, da mu s svojo voljo, izraženo v z a k o n u, nakaže eksempten, časten, spoštovanje zapovedujoč položaj. To nikakor ne nasprotuje demokraciji in prosvetljenosti, ki nas njih gesla omamljajo, marveč ustreza naravnosti pravi omiki, ki spoštuje iz lastnega nagiba, kar je spoštovanja vredno.

liščem prvo- in drugostopnih predsednikov. Tako je imel v Avstriji po § 13 stat. pravico, da sam porazdeljuje posle med sodnike in predseduje vsaki seji,¹³⁵⁾ da sestavlja senate in postavlja soporočevalce,¹³⁶⁾ da imenuje sam ne samo predsedništvenega tajnika, temveč (po ces. sklepu od 5. maja 1854) tudi vse tajnško, pisarniško in služiteljsko osebje po zaslišanju personalnega senata itd. Skoraj vse te pravice pripisuje prvemu predsedniku tudi češkoslovaški zakon o vrhovnem sodišču od

¹³⁵⁾ Že lastnoročno pismo Marije Terezije grofu Seillerju od 1. maja 1749 (ustanovna listina avstr. vrh. pravos. oblasti) koncedira prvemu predsedniku „die Freyheit bald bey diesem bald bey jenem Consessu zu praesidiren . . ., ihme auch die Macht eingeräumt seyn solle, denen übrigen beeden Capi, daß ißt, beeden vice-Canzlern . . . die Rätthe nach guttbefinden zuzutheillen“ (Maasburg, 305). Instrukcija iz l. 1763 pa določa v § 8 art. II: „Dat der Praesident die Acten und andere Referenda unter die Rätthe auszutheillen“, in sicer po § 4 art. IV: „nach seinen Belieben“. (Maasburg, 335, 347.) Enako je glede Cour de Cassation izza dekreta od 28. januarja 1811 določeno, da ima prvi predsednik pravico »de présider les audiences solennelles et les assemblées de la cour, réunit celui, quand il le juge à propos, de présider chacune des sections« (ponovno poudarjeno v ord. 15. jan. 1826; Dalloz - Vergé, 787, Rép. 53). O razdelitvi poslov med člane je odločal prvotno žreb. Réglement od 24. maja 1800 določa v art. 4: »Les affaires en état seront distribuées, par la voie du sort, entre tous les membres présents de chaque section; le président fera cette distribution tous les quinze jours pour les affaires urgentes, et tous les mois pour les autres« (Rép. 34, n. 2). Po art. 13 ord. od 15. jan. 1826 porazdeljuje stvarj med svetnike poročevalce predsednik sam; o žrebu ni več govora. (Rép. 45, n. 2, Dalloz - Vergé, 845.) Pri srbskem kas. sudu porazdeljuje predsednik sicer posle med oddelke, toda o tem, v katerem oddelku deluje poedinj sodnik, odloča kocka v početku vsakega leta. Pravico razdeljevati posle med sodnike je sicer imel prvotno (po zak. o ustrojstvu kas. suda od 30. februarja 1865), pa mu je bila z izmeno od 18. decembra 1882 odvzeta (Perić - Arandjelović, 55 ss.)

¹³⁶⁾ Tako že § 4 art. III Terezijine Instrukcije: „Und da Wir hier nächst nöthig zu seyn finden, damit in rebus majoris momenti neßt dem Referenten noch ein Correferent bestellt würde; So wollen Wir, daß in allen Lehens-Sachen . . . ein Correferent zu bestellen seye, übrigens aber der Erkantnus des Praesidentens überlassen, in welchen Fällen er sothane re- und Correlation zu veranlassen befinden werde.“ (Maasburg, 340.) Srbski postopek ne pozna niti instituta poročevalcev. V praksi se vrši razprava tako, da čita eden izmed članov vloženo pravno sredstvo, izpodbijano odločbo in če treba izpovedbo prič, dokazne listine itd. Na to sklepajo. Sodba se izdelata še le pozneje. (Kavčnik, Gradj. sud. post., 44.)

16. aprila 1919, zb. z. a n. 216 (§ 9). Večino teh privilegijev je predvideval za našega prvega predsednika tudi ref. nač. Nekateri (tako na pr. pravica, da sme vsakemu senatu predsedovati) so pali, ker prvi predsednik in thesi očitvidno ne uživa onega nad vsak dvom vzvišenega zaupanja v popolno nepristranost odn., ker se je baje batil, da bi ga ne užival, ako bi se mu dajale take predpravice; drugi privilegiji zlasti glede imenovanja pa so bili čim dalje bolj skrčeni z ozirom na bodočo službeno pragmatiko in bodoči zakon o sodnikih, ki je bilo glede njih znano ali pričakovati, da pridržujeta te pravice kralju odnosno pravosodnemu ministru. Kar je končno od vsega tega še preostalo, se bistveno ne razločuje od pravic, ki jih ima predsednik vsakega sodišča in celo starešina okrajnega sodišča: imenovanje pisarjev in služiteljev¹³⁷⁾ in predlaganje pisarniškega osebja vrhovnega sodišča (§ 46, odst. 2). Celó osebo svojega prezidialnega tajnika (»šefa kabineta«) sme samo predlagati (§ 46, odst. 1). Tudi ta *capitis deminutio* po mojem mnenju ni umestna, ni pa niti po imenovanih zakonih odnosno načrtih pogojena. Kajti pojem privilegija je upravta, da gre za izjemo od načelnih pravil. Tudi v Avstriji je imenoval pravosodni minister vse sodniške uradnike do vštetelega VII. činovnega razreda; toda glede sodniških uradnikov, prideljenih sekretarijatu vrhovnega sodišča, so ravno napraviili izjemo, da jih imenuje prvi predsednik po zaslišanju stalne personalne komisije. To velja tudi glede prezidialnega tajnika in seveda glede vsega pisarniškega in služiteljskega osebja vrhovnega sodišča (Ces. sklep od 5. maja 1854). Najbrže ima tu marsikdo svoj »*Tant de bruit...*« na jeziku. Toda ako so to res le malenkosti, so vendarle, primerno upoštevane, pripravne, da dvignejo ugled najvišjega sodnika na zunaj, navzdol in navzgor.

Kakor sem že omenil, je območje prvega predsednika vrhovnega sodišča po sedanjem besedilu načrta skoraj isto, kakor področje predsednika kateregakoli zbornega sodišča. On vodi po § 45 sodišče in nadzoruje sodno osebje, njegovo delovanje in vedenje (pr. Sl. Pr. 1923, 58, 59, odn. str. 35 ss).

¹³⁷⁾ Pr. izvajanja Sl. Pr. 11 ss. odn. str. 110 ss, zlasti op. 93 in 94.

Novo pa je, da razdeljuje posle med oddelke (senate) (§ 45). Ni povsem jasno, na kaj misli načrt pri tej določbi. Ali je ta pravica odn. dolžnost istovetna s pravico »dodelitve poslov vsem svetnikom« v smislu § 13 stat.¹³⁸⁾ § 41 ref. nač. je bil še skoraj istoveten s § 13 stat.: »Prvi predsednik deli posao medju sve sudije vrhovnog i kasacionog suda te može da u važnijim slučajevima uz izvestitelja postavi i jednog suizvestitelja; određuje broj sednica kao i sat i mesto gde i kako će ove držati; sastavlja pojedina veća prema propisima zakona; može da predsedava svakoj sednici a imadu mu se podneti na uvid svi zapisnici o sednicama. On je ovlašten da iz celokupnog broja sudija u kraljevini imenuje predsedničkog tajnika.« Kot rudiment vseh teh pravic je preostala v § 45 kom. nač. samo pravica, da »deli posao medju odeljenja.« Pri tem je upoštevati, da s tem ne more biti zadeta stalna razdelitev poslov med oddelke, ker določa v tem pogledu načrt v § 56, da »prvi predsednik vrh. suda krajem svake druge godine određuje pismenim naredbom, po kojima će predmetma pojedino odeljenje vršiti sudbenost.« Ta določba ni nobena posebnost vrhovnega sodišča, temveč je ustanovljena tudi za okrožna (§ 20, odst. 1) in za velika sodišča (§ 37, stavek 1). Če naj torej ne domnevamo, da gre za dvakrat uvrščeno, tautologično določbo, jo je moči edinole tako razlagati, da ima § 45 v mislih dodelitev po edinih, konkretnih pravnih stvari. Ob takem tolmačenju pa se vpraša, ali je prvemu predsedniku s tem hkratu dovoljeno, da se ne ozira na stalno razdelitev poslov, ustanovljeno koncem vsakega drugega leta, temveč da dodeli določnemu oddelku pravno stvar, ki po stalni razdelitvi ne gre v področje tega oddelka. To bi ne bilo priporočljivo. Čim je vpeljana tudi pri vrhovnem sodišču stalna razdelitev — v Avstriji in Češkoslovaški je ni — mora pasti tudi zadnja reminiscenca na nekdanje polnooblastje prvega predsednika. Ne smemo ustanoviti »nepoštenih paragrafov«, določb, ki se jih ni moči držati ali je dopustno, jih prezirati brez posebnega, za to zakonito predvidenega razloga. Zato bi mislil, da gre tu

¹³⁸⁾ Čl. 61 II. nač. določa tudi: »On deli posao odeljenjima kasacionog suda«. Deln. nač. nima ustrezne določbe. Pr. tudi op. 135.

sicer za dodeljevanje konkretnih poslov, ki bi se pa moralo izvršiti v o k v i r u stalne razdelbe poslov. To pa bi bilo treba povedati izrečno. Toda v zvezi s to določbo je še drugo vprašanje: kaj s posli, ko so dodeljeni poedinemu o d d e l k u? Saj jih oddelek ne bo rešil brez prejšnjega referata, kakor je to običajno pri beograjskem kasacijskem sodišču.¹³⁹⁾ Torej bo treba pred vsem določiti poročevalca. Kdo ga postavi? Glede podrejenih zbornih sodišč je izrečno določeno, da je to naloga predsednika oddelka (senata) (§§ 25 in 39). Podobne določbe glede vrhovnega sodišča ni, niti ni odrejena smiselna uporaba § 25. To vrzel bi bilo treba izpolniti bodisi s citatom § 25 v § 55, bodisi z izpremembo besedila § 45, čigar passus »on deli posao medju *odeljenja*« bi se nadomestil s stavkom: »on deli posao medju pojedine *sudije u okviru stalnog rasporeda poslova medju odeljenja* (§ 56)«.

Še ena anomalija spominja na prosluli sijaj avstrijskega predsednika: upravičen je, da p r e d l a g a pravosodnemu ministru osebo s kvalifikacijo predsednika okrožnega sodišča kot svojega prezidialnega tajnika, ki ima meni ne posebno simpatični, ker tujejezični in preveč po upravni organizaciji dišeči naslov »šef kabineta« (§ 46, odst. 1). Imenovan bo s kraljevim ukazom in seveda, ustrezno čl. 111 ustave, končno vendarle na prelog pravosodn. ministra. Da ima ta »šef kabineta« tudi prejemke predsednika okrožn. sodišča, je samoumevna posledica njegove kvalifikacije in njegovega čina. Pravica i m e n o v a n j a gre prvemu predsedniku kakor predsednikom drugih sodišč edinole glede »pisarjev in služiteljev« (§§ 46, odst. 2 in 81, odst. 1), in še ta pravica mu je menda okrnjena po brezizjemno veljavnih določbah zak. sl. prag. (glej izvajanja Sl. Pr. 11 do 13 odn. str. 110 do 112, zlasti op. 93 in 94). Da dodeljuje prvi predsednik delo tudi nesodniškemu osebju vrh. sodišča, ni izrečno povedano; čeprav je ob sebi umevno, bi kazalo enoličnosti na ljubo (pr. §§ 24 in 39) citirati med smisloma uporabnimi določbami § 55 tudi določbo § 24. Tudi prvi predsednik vrh. sodišča odreja, samo ne koncem vsakega, temveč koncem vsakega d r u g e g a leta s pismeno naredbo področje poedinih oddel-

¹³⁹⁾ Glej op. 136.

kov (pravilno: senatov, glej op. 97) in določa z isto naredbo po dogovoru z drugim in tretjim predsednikom in s senatnimi predsedniki, kateremu oddelku (senatu) bode predsedoval in in katerim oddelkom bodo predsedovali drugi in tretji predsednik in predsedniki senatov (§ 56). Porazdelitev sodnikov med oddelke (senate) pa se vrši glasom § 55 povsem po predpisih, ki jih ustanavlja § 38 za velika sodišča (pr. izvajanja Sl. P. 25 ss odn. str. 124 ss), samo s to edino razliko, da se ta postopek takisto ne vrši vsako, temveč le vsako drugo leto (§ 55). Razlog je ta, da sodniki pri vrhovnem sodišču po mnenju komisije ne bodo tako pogostoma menjavali, kakor pri ostalih kolegialnih sodiščih, in da je vsled tega stalna razdelitev za daljšo dobo možna, da pa je ta pri vrhovnem sodišču še posebno zaželjena, ker pospešuje stalnost in enotnost sodstva.¹⁴⁰⁾ Za vrhovno sodišče je po § 55 smislooma uporabljati tudi določbo § 22: v posebno nujnih primerih nemožnosti, držati se stalne razdelbe poslov, sme prvi predsednik odstopiti od nje in drugače ukreniti; to velja i v primeru, da naj sodeluje pri nadaljevanju razprave sodnik, ki se je udeležil v potekli poslovni dobi, tudi v novi poslovni dobi, čeprav bi po novi razdelbi poslov ne bil več član dotičnega oddelka (senata). Ker obsega predsednikovo področje še mnogo drugih dolžnosti in pravic, ki jih sedes materiae ne omenja in ne more omenjati, ki se jih marveč spominja načrt na drugih mestih¹⁴¹⁾ ali ki so ali bodo sprejete v druge zakone, naj se

¹⁴⁰⁾ Ena točka pač ni bila upoštevana: večja umrljivost vrhovnih sodnikov, ki je ž njo vobče računati zaradi višje starosti, ki ž njo dosegajo mesto pri vrhovnem sodišču. Ne vemo še, kakšno bode napredovanje. Ako bode ugodno, kar je pričakovati zlasti v prvem desetletju po reformi, se dvoletna razdelitev najbrž obnese. Ob neugodnem avancementu bodo razmeroma priletni vrhovni sodniki tvorili znaten kontingent umrljivosti, podaljšana poslovna doba se izkaže tedaj za nesmotreno. Kaj je umestno, to nas nauči še le izkustvo.

¹⁴¹⁾ Izmed njih naj omenim: pravico, da odloča, naj razpravlja mesto polnega senata oči senat (§ 51), da ukine odpravo protislovnih odločb v smislu § 59, da odkazuje po § 61, odst. 1 in § 63 odločitev o pravnem vprašanju, rešenem z judikatom, občnemu senatu, da odda svoje mnenje glede imenovanja sekretarjev vrhovnega sodišča (§ 71), da odloča o nadzorstvenih pritožbah (§ 98, odst. 2) itd. Vsem trem predsednikom gre po § 91, št. 1, vsako leto dvomesečen d o p u s t. Senatni predsedniki vrhov-

uvrsti pristavek, ki sem ga formuliral v op. 24, tudi v § 45, in sicer za prvim stavkom; toda seveda le tedaj, ako bo sprejet tudi za §§ 19 in 36.

Razen sodnih predsednikov in ostalih, tudi pri drugih zbornih sodiščih sistemiziranih mest (sodnikov,¹⁴²) sodniških nega sodišča, predsedniki in podpredsedniki velikih sodišč imajo pravico do 7tedenskega, sodniki vrh. sodišča, predsedniki in podpredsedniki okrožnih sodišč ter šef kabineta vrh. sodišča do 6tedenskega dopusta (§ 91, št. 2 in 3). (Pod št. 3 [6tedenski dopust] so bili pomotoma izpuščeni »*sudije velikih sudova*«). Sodnikom okrožnih sodišč in starešinam okrajnih sodišč z najmanj 4 sodniki poedinci gre 5tedenski, starešinam ostalih okraj. sodišč in okrajnim sodnikom 4tedenski in sodniškim pomočnikom 3tedenski dopust (§ 91, št. 4 do 6). Predpisi našega načrta o dopustih utegujejo stopiti v veljavo navzlic splošni ureditvi po zak. sl. prag., ker odnosne določbe službene pragmatike z ozirom na naš § 91 za sodnike ne bodo veljale (čl. 109, odst. 3 zak. sl. prag.).

¹⁴²) Sodniki vrhovnega sodišča ne bodo imeli posebnega naslova. Ni nobenih pomislekov niti zoper skrajšano obliko, kakršna je zaželjena v ustnem občevarju. »*Vrhovni sodnik*« je najvišji klin hierarhične lestve, ki se začinja z »*okrajnim sodnikom*«, nad katerim je »*okrožni sodnik*«. Samo naslov »sodnika velikega sodišča« se ne da zlepa skrajšati; lahko pa bi se rabil »*višji sodnik*«. V Avstriji je bila in je menda še sedaj navzlic republiki označba funkcije in činovnega razreda »*dvorni svetnik*«, čeprav stat. tega naslova ne pozna in se ga tudi drugi zakoni navadno ne poslužujejo, marveč govorijo redoma samo o »*svetnikih*«, scil. »*vrhovnega sodišča*« (tako tudi novi zak. o ustanovitvi vrh. sodišča od 25. jan. 1919, StGBI. 41). Poloficialni naziv »*dvorni svetnik*« izvira menda iz dejstva, da je bila revizijska stopnja pred ustanovitvijo vrh. pravos. oblasti »*dvorna pisarna*«. Vendar govori ustanovna listina od 1. maja 1749 le o »*svetnikih*«; še le Instrukcija od 4. aprila 1763 rabi dosledno naziv »*dvorni svetnik*«. Imenoval je te sodnike cesar na predlog plenuma. Drugače v Franciji revolucijske dobe! Tam so sodnike kas. tribunala vsako četrto leto izbrali po departementih (pr. op. 122 in 131). Z dekretom 19. marca 1810 (art. 1) so dobili naslov »*de conseillers*« (prej so bili priprosti »*membres*« i. sl.); vendar izvira, če vidim prav, tudi ta naslov iz starodavne institucije »*conseil des parties*« ali »*conseil privé*«, ki je bil predhodnik francoskega kasacijskega dvora) (pr. Règlement concernant la procédure du conseil du 28. juin. 1738 v Rép. 5 ss, n. 1). Sodniki nemškega vrhovnega sodišča se zovejo »*Räte*« (namreč »*des Reichsgerichtes*«, § 2 GVG), istotako so sodniki češkoslovaškega vrh. sodišča »*svetniki*« tega sodišča (§ 2 cit. čslov. zak.). »*Svetniki*« so tudi pri romunskem kas. dvoru (consilieri), pri švedskem vrhovnem sodišču (justični svetniki) itd.

§ 44 določa, da imej vrhovno sodišče »*potreban broj sudija*«. Koliko jih bo? Kakor smo videli, je odgovor na to vprašanje več ali manj odlo-

pomočnikov, pisarniških uradnikov in služiteljev) našteva § 44

čilen za rešitev marsikaterega vprašanja. Posebno važen je za odločitev problema, koliko naj znaša kvorum za polni in občni senat in katere stvari se naj odkazejo tem zborom. Potrebno število sodnikov se da približno proračunati na podstavi statističnih podatkov tistih držav, ki imajo podobno sodno organizacijo in podobno zadačo vrhovnega tribunala, pred vsem tudi podobne postopnike. Sedanje število poedinih vrhovnih instanc naše države bi ne bilo zanesljiva podlaga, ker je naloga teh sodišč večjidel bistveno različna od naloge našega bodočega vrh. sodišča, ali ker vrše hkratu tudi posle drugostopnega kolegialnega sodišča. V avstrijski republiki je imelo vrhovno sodišče leta 1919 za 6 milijonov duš enega predsednika, 4 senatne predsednike in 18 svetnikov, skupaj torej 23 sodnikov. Potemtakem bi šlo na enega vrhovnega sodnika približno 260.000 duš. Ako računamo v naši kraljevini s 13 milijoni prebivalcev, bi morali imeti okrog 50 sodnikov. Toda tu je opozoriti pred vsem na to, da znači omenjeno avstrijsko število skrajni minimum, ker so bili v Avstriji po prevratu iz fiskalnih razlogov prisiljeni k varčevanju, ki niti raison d'être pravosodstva ne upošteva več. Zato izkazuje najnovejši status (razpis zvezn. min. za pravos. od 12. sept. 1922, naredb. št. 8) že 25 sistemiziranih sodniških mest, in sicer enega predsednika, enega prvega senatnega predsednika, 8 senatnih predsednikov in 15 članov. Ako primerno upoštevamo to dejstvo in ostala, že v op. 21 označena, neugodno vplivajoča dejstva, moramo pričakovati, da ne prebijemo z manjšim številom od 55 do 60 sodnikov, vštevši pri tem tudi predsednike in senatne predsednike. Ker bi bilo teh okrog 9 ali 10 (3 predsedniki in 6 do 7 senatnih predsednikov, pr. op. 143), bi morali računati razen njih s 45 do 51 sodnikov. V Nemčiji je razmerje sicer mnogo ugodnejše, ker so šteli leta 1915. ob prebivalstvu 66 milijonov pri Reichsgerichtu v Lipskem (Leipzig) enega predsednika, 11 senatnih predsednikov in 91 svetnikov, pri bavarskem vrhovnem deželnem sodišču pa enega predsednika, dva senatna predsednika in 19 svetnikov, vsega skupaj torej 125 sodnikov, tako da je šlo na enega sodnika tretje stopnje približno 528.000 duš. Pomisliti pa moramo, da vrhovna instanca v Nemčiji niti z daleka ni tako obremenjena, kakor avstrijsko ali bodoče naše vrhovno sodišče, kar je v zvezi z bistvom dopustnih pravnih sredstev in ostalimi določbami postopnikov. Vsekako pa je že ta obremenitev taka, da je bila nemška justica začetkom tekočega leta na tem, da napove popoln bankerot (pr. op. 112 a). Bog ne daj, da bi mi z nedostatnim sodniškim materialom nižjih stopenj in novim zakonodavstvom začeli pod takimi avspicijami! Če kje, mora biti naša blagajna odprta, ko pojde za dobro vrhovno sodstvo. Iz teh razlogov prihajajo številčne razmere drugih inozemskih vrh. sodišč še manj v poštev. Njih večina je urejena po francoskem tipu. Že z ozirom na naš bodoči postopek, ki se bistveno razločuje od francoskega, jih ne moremo vzeti za vzgled. Sedaj, ko smo ugotovili približno število na kolikor toliko zanesljivi podlagi, vidimo tudi jasno, da

med osebjem vrhovnega sodišča še potrebno število¹⁴³⁾ predsednikov oddelkov (senatov). Kdor primerja besedilo § 44 s §§ 17 in 34, ki mu odgovarjata, bode morda očital načrtu

bi nam število sodnikov sedanjih vrhovnih instanc naše države ne nudilo pravilnega merila. Po budžetu za proračunsko dobo 1924/25 štejejo (brez predsednikov in senatnih predsednikov): kasacijsko sodišče v Beogradu z oddelkom za Banat, Bačko in Baranjo vred: 28 sodnikov, veliko sodišče v Podgorici: 7 sodnikov, vrhovno sodišče v Sarajevu: 19 svetnikov, stol sedmorice v Zagrebu oddelek A: 15 in oddelek B: 8 svetnikov. Po tem ključu bi moralo bodoče skupno vrhovno sodišče biti zasedeno s 77 sodniki. S 3 predsedniki in 6 do 7 senatnimi predsedniki bi šlo vse sodeče osebe 86 do 87 oseb. To število bi bilo v razmerju s številom sodnikov podobno urejenih vrhovnih sodišč drugih držav očitno preveliko.

¹⁴³⁾ Avstrijsko vrhovno pravosodno oblastvo je imelo ob ustanovitvi razen prvega predsednika še dva podpredsednika (capi ali Vice-Canzler), primerno češkemu in avstrijskemu senatu. Senatnih predsednikov s tem naslovom ni Instrukcija iz leta 1763. ne pozna. Vsled pomnožitve pokrajinskih senatov (pr. op. 150), ki so dobili svoje posebne predsednike, je naraslo tudi število senatnih predsednikov, ki je pri njem tudi ostalo, ko senati že davno niso bili več sestavljeni po strogo teritorialnem principu. Ob prevratu je bilo 7 sistemiziranih senatnih predsednikov (senatov seveda mnogo več), po prevratu leta 1919. so bili 4, v op. 142 cit. »Stellenplan« iz l. 1922 pa izkazuje enega »prvega senatnega predsednika«, ki ima posebne prejemke (kakor tudi predsednik vrh, sodišča) in 8 »senatnih predsednikov«. To v primeri k sistemiziranim sodniškim mestom (15) nerazmerno veliko število pa je menda vsaj deloma v zvezi s stremljenjem, da se materialno stališče vseh vrhovnih sodnikov dvigne; z velikim številom vzvišenih mest se omogoča pretežni večini sodnikov vrh, sodišča, da dosežejo prejemke pete plačilne skupine; vendar mora biti ta ureditev tudi v neki zvezi z meni neznanjo notranjo razdelbo poslov, ker je razen senatnih predsednikov uvrščenih še 11 članov (vzvišenih mest) v isto plačilno skupino. Ker sodi tudi sedanje vrhovno sodišče redoma v senatnih petorice, bi mu bilo moč iz sodnikov istočasno sestaviti samo tri take senate, dočim je senatnih predsednikov devet. Brez poznanja internih poslovnih predpisov se to menda ne da pojasniti. V Franciji je imel tribunal de cassation izza dekreta od 29. septembra 1793 (dejanski že prej) tri sekcije (art. 1), pa že po ustanovnem dekretu od 27. novembra 1790 (art. 27) in ponovno z ravnokar cit. dekretom iz leta 1793. (art. 10) je bilo izrečeno, da »chacune des sections du tribunal est autorisée à se nommer un président dans son sein par le voie du scrutin« (Rép. 23, n. in 27, n.), in sicer najprej za šest mesecev, pozneje (izza loi sur l'organisation des tribunaux du 18. mars 1800) za tri leta (ib. 34, n. art. 65). Po slednjem zakonu so dobivali letno doklado 2000 fr. (art. 72 l. c.), po dekretu od 16. julija 1804 celo 5000 fr. (art. 2; Rép. 34, n. odn. 36, n. 2). Ko je bil Sénatus-consult od 4. avgusta

nedoslednost v tekstiranju, češ tudi pri okrožnih in velikih sodiščih poslujejo predsedniki oddelkov, vendar v §§ 17 in 34 niso navedeni med sistemiziranim osebjem, dočim jih § 44 izrečno navaja. Tej samo navidezni nedoslednosti je vzrok ta, da pomeni senatni predsednik pri vrhovnem sodišču ne samo funkcije (kakor n. prim. še po II. načrtu), temveč poseben čin v sodni hierarhiji. Ti predsedniki oddelkov (senatov) se ne določajo koncem vsakega leta za prihodnje leto, kakor senatni predsedniki okrožnih in velikih sodišč (§§ 20, odst. 1, 37), temveč se postavljajo k o t t a k i i n s t a l n o s kraljevim ukazom (§ 66). Zaradi tega morajo biti mesta senatnih predsednikov pri vrhovnem sodišču sistemizirana, in sicer glede čina in prejemkov naravno eno stopnjo višje nego mesta sodnikov vrhovnega sodišča in morda z istim položajem, kakor gre predsednikom vel. sodišč. Tega ne upoštevajo niti II. nač. sod. zak., niti zak. sl. prag., niti uredba o razvrstitvi in porazdelitvi civilnih uradnikov od 31. oktobra 1923, Sl. N. 251. Čl. 59, št. 2. I.

1802 vpeljal imenovanje članov kas. dvora (art. 85), je sledilo tudi imenovanje predsednikov, glede katerih določa končno décret du 28. janv. 1811 v art. 1: *Le nombre des présidents de notre cour de cassation est porté à trois, outre le premier président.* Vsač izmed normiranih treh sekcij ali komor ima torej odslej svojega predsednika.

Pri nas omenja senatne predsednike prvič deln. nač. kot posebno vrsto sodniških uradnikov (§ 36); njih števila ne določa. Ref. nač. ga določa s 4 (§ 39). Redakcijska komisija je smatrala upravično za umestno, naj se načrt glede števila ne veže, dokler niso razmere in potrebe povsem razčiščene. Ker moramo štediti, najbrže ne bo moči sistemizirati toliko senatnih predsednikov, kolikor bo treba senatov. Za te primere bo pač predvidevati (n. pr. v § 56), da predseduje takim senatom po činu najstarejši sodnik. V Avstriji so imeli leta 1919. (status iz leta 1922. za nas ni uporaben) ob prebivalstvu 6 milijonov duš in 3 višjih dež. sodiščih 4 senatne predsednike, v Nemčiji pa leta 1915. ob 66milijonskem prebivalstvu in 29 višjih dež. sodiščih 13 senatnih predsednikov. V Avstriji je šlo torej na enega senatnega predsednika 1,500.000 duš in eno (ne celo) višje dež. sodišče, v Nemčiji pa na enega senatnega predsednika okrog 5,000.000 prebivalcev in $2\frac{3}{13}$ višjih dež. sodišč. Mi smo za našo kraljevino z 11milijonskim prebivalstvom računali s 6 velikimi sodišči. Ako vzamemo avstrijsko, za nas najbolj meročajno razmerje za podlago, je rezultat 6 do 7 senatnih predsednikov. To število bi ustrezalo tudi začetni porazdelitvi po partikularnopravnih vidikih, ker štejejo 6 partikularnopravnih ozemelj: Do približno istega števila pridemo, če primerjamo številčno razmerje med senatnimi predsedniki in sod-

nač. sod. zak. je za predsednike oddelkov »kasacionog suda« še predvideval posebne prejemke,¹⁴⁴⁾ in sicer iste prejemke kakor za predsednike »apelacionog suda« (34.000 dinarjev), dočim bi imeli predsedniki vrhovnega sodišča 36.000, sodniki tega sodišča in senatni predsedniki velikih sodišč pa spočetka 30.000, po preteku treh let pa 32.000 dinarjev letne plače. Ker je plača glasom čl. 62, odst. 1., tega načrta odločilna za čin, bi bilo s tem rečeno, da bi imeli senatni predsedniki vrhovnega sodišča tudi poseben čin in sicer isti čin, kakor predsedniki velikih sodišč, to je med predsednikom in med sodniki vrhovnega sodišča. To je povsem umestno.¹⁴⁵⁾ Kakor skoraj v vseh pogledih, pomeni II. nač. sod. zak. tudi glede te stvari velik korak nazaj. Čl. 12, odst. 3, določa, da »predsedniki odeljenja kasacionog i apelacionog suda¹⁴⁶⁾ dolaze na te

niki istega vrh. sodišča. Češkoslovaško vrh. sodišče n. pr. ima po § 2 cit. zak. 4 senatne predsednike in 25 svetnikov. Po istem ključu bi morali imeti pri 45 vrhovnih sodnikih 7 senatnih predsednikov; na vsakega gre tu in tam okrog 6 sodnikov ($6\frac{1}{4}$ odn. $6\frac{3}{7}$). Po nemškem ključu bi prišli na 5 ali 6, po avstrijskem ključu iz leta 1919. celo na 10 senatnih predsednikov. Najbolj naravno pa se zdi češkoslovaško razmerje in ravno temu razmerju ustreza zopet število, ki smo ga predvideli zgoraj za naše vrhovno sodišče.

¹⁴⁴⁾ Po uredbi o razvrstitvi civilnih uradnikov od 31. oktobra 1923, Sl. N. 251, grede predsedniki »apelacijskih« sodišč v 2. skupino I. kategorije s položajno plačo 42.000 Din; za senatne predsednike vrhovnih sodišč niso predvideni posebni prejemki, niti ne za podpredsednike »apelacijskih« sodišč. V budžetu za leto 1924/25. so kot posebna postavka omenjeni samo senatni predsedniki vrhovnega sodišča v Sarajevu. In senatni predsedniki stola sedmorice v Zagrebu?

¹⁴⁵⁾ Neumestno in z našim načrtom nezdržljivo pa je, da predvideva I. nač. sod. zak. tudi za senatne predsednike »apelacijskega« sodišča posebno plačo in s tem poseben čin. Kajti ti predsedniki ne bodo imenovani stalno na sistemizirana mesta, temveč izbrani za leto dni. Na tem nič ne izpremeni nepovoljna rešitev tega problema v našem načrtu (pr. Sl. Pr. 15 do 24, odn. str. 114 do 123).

¹⁴⁶⁾ Naziva »kasacioni« in »apelacioni sud« se zdita v našem zakonodavstvu neiztrebljiva. Dasi je širša komisija že aprila meseca 1921 sklenila, da se vpeljeta naziva »vrhovni« odn. »veliki sud«, čeprav leži naš načrt že izza 2. novembra 1922 pri pravosodnem ministertvu in si ga je ministertvo tudi osvojilo, o čemer priča objava tega načrta v Arhivu od 25. novembra 1923 (knjiga 24, br. 4), se drže vsi zakoni in uredbe ter zakonski osnutki še vedno krčevito in izključno starih imen. (Častna izjema je tudi tu

položaje kao najstarije sodije tih sudova po rangi.¹⁴⁷⁾ Dokazoval sem že glede senatnih predsednikov velikih sodišč (Sl. Pr., 15 do 24, odn. str. 114 do 123), da je ta solucija zgrešena; glede vrhovnega sodišča bi ne bila samo nesprijemljiva, temveč tudi nezdržljiva z našim načrtom, ker bi bila ž njim v očitnem protislovju. Ker II. nač. sod. zak. teh predsedniških mest ne smatra za mesta, ki jih je sistemizirati, ki se nanje kompetenti imenujejo stalno s kraljevim ukazom, seveda zanje niti ne predvideva posebne plače (čl. 52), kar raz njegovo stališče

načrt zakona o advokatih iz l. 1921). Razlog je seveda ta, da izdelujejo pojedine načrte različne sekcije ministrstva, od katerih nobena ne ve ničesar o delu druge, da ne dostaje centralnega mesta, ki bi ga morali pasirati vsi zakoni, pravilneje, da ministrstvo v zadnjem času ne smatra za potrebno, da zasliši za to zakonito postavljenega svetovalca: stalni zakonodavni svet. Članj — in sicer vsi, tudi prečanski! — bi morali pregledati in popresojati vsak zakonski načrt, preden se izroči skupščini. Ako bi v si sodelovali pri pripravljanju vse h vsaj v justično področje spadajočih osnutkov (glasom čl. 10, uredbe od 14. decembra 1919, br. 168, so tudi oštalna ministrstva zavezana, da pošiljajo svoje načrte na oceno), bi imeli pregled in ne bi se pripetilo, da desna roka ministrstva ne ve, kaj dela leva. (Druge kvarne posledice izključitve zakonodavnega sveta osvetljuje Dolenc v Novi Evropi 1924, 339 ss, kažoč na premnoge odprte rane našega zakonodavstva in dajoč resnega uvaževanja vredne nasvete.)

¹⁴⁷⁾ Kako globoko je ukoreninjen »najstarejši sodnik« vsepovsod v našem zakonodavstvu, dokazuje zopet zakon o državnem svetu in upravnih sodiščih od 17. maja 1922, Sl. N. 111. Po čl. 3, odst. 3, predsedujejo oddelkom drž. sveta razen predsednika in podpredsednika »štirje po činu najstarejši državni svetniki«, in po čl. 8 predsedujejo oddelkom upravnih sodišč takisto vnaprej odrejeni »po činu najstarejši sodniki«. Da straši tudi v tem zakonu kocka, je skoraj ob sebi umevno. Celo o izboru višjih sodnikov (predsednika ali svetnika upravnega sodišča, čl. 7 cit. zak.) odloča eventualno kocka! (čl. 22 uredbe o poslovnem redu od 5. septembra 1922, št. 46.321). In s kocko se razvrščajo med oddelke ne samo drž. svetniki, temveč tudi predsedniki (čl. 3, odst. 2 in 3 cit. zak. in čl. 5 cit. uredbe). Odlični finančni strokovnjak sodi torej morda v disciplinskem oddelku, izvrsten šolnik v carinskih zadevah! Tako sta obadva nesrečna, pravica si zakriva svoje lice, in vendar bi, postavljena na pravo mesto, delovala ne samo z vnemo, marveč z nezmotljivim uspehom v dobrobit države in poedinca. Ena beseda se blešči na vznositi zgradbi, ki jo je postavil mojster Klein, ravnokar že sedemdesetletnik; zapisana je na nji z zlatimi črkami: s m o t r e n o s t ! Brez nje so najboljše ideje in nameni jalovi. Ne samo procesualistu: vsakemu pravnemu politiku bi morala biti zvezda vodnica!

hkratu izključuje, da bi tvorila poseben čin (čl. 57). Pravilna rešitev je sedaj z zak. sl. prag. in z uredbo o razvrstitvi in porazdelitvi civ. uradnikov od 31. oktobra 1923, Sl. N. 251, skoraj izključena ali vsaj zelo otežkočena. S tem zakonom (čl. 11, odstavek 1) in s to uredbo so namreč predsedniki vrhovnega (kasacijskega) sodišča uvrščeni v 1. skupino I. kategorije, člani istega sodišča pa v 2. skupino iste kategorije, tako da za senatne predsednike ne preostaja položaj, ki bi bil v sredi med tema dvema položajema. Samo če bi sprejeli naš predlog o ministrskem činu prvega predsednika in če bi za drugega in tretjega predsednika predvidevali plačo med ministrskimi prejemki in prejemki 1. skupine I. kategorije, bi preostal za senatne predsednike položaj 1. skupine. Ker senatnih predsednikov najbrže ne bo več kakor sedem (prim. op. 143), bi ta izprememba sama na sebi še ne pomenjala prevelike obremenitve justičnega etata. Pač pa bi nastala vsled nje inkongruenca z drugimi vzvišenimi sodniškimi mesti, ki so sedaj uvrščena v 2. skupino I. kategorije. Kajti nikakor bi ne bilo primerno, da bi n. pr. predsedniki velikih sodišč zavzemali nižjo stopnjo nego senatni **predsedniki**. To pa bi bilo neizbežno iz fiskalnih razlogov, ker bi pač ne bilo moči tudi njim nakazati položaj 1. skupine in ker bi imelo to sploh za nujno posledico, da se premaknejo skoraj vsi položaji navzgor. Kakor torej vse kaže, ostane lepa in smotreno zamišljena ideja našega načrta tačas in najbrže še dolgo časa neizvršljiva.

Že iz tega, da naj bodo mesta predsednikov oddelkov (senatov) v smislu našega načrta sistemizirana, sledi, da bo moralo tudi število vsaj glavnih, obveznih oddelkov (senatov) biti določeno. Kakor glede drugih sodišč, nima naš načrt (pr. pa op. 143) o številu in področju oddelkov niti vrhovnega sodišča nobene določbe. Vendar je bilo glede njega prvotno opazovati nagnjenje k ureditvi po vzorcu francoske Cour de cassation, ki jo je bil priporočal Perić že za beograjski kasacioni sud,¹⁴⁸⁾ in ki ima bistveno tri komore: chambre civile, chambre criminelle (hkratu chambre des vacations) in chambre des re-

¹⁴⁸⁾ Cf. Perić-Arandjelović, Gradjanski sudski postupak I, (1920), 50.

quêtes, vsled tega tudi tri présidents de chambre.¹⁴⁹⁾ Te komore so stalno zasedene vsaka s 15 člani in s predsednikom, tako da ima ves kasacijski dvor s prvim predsednikom vred 49

¹⁴⁹⁾ Na francoskem Tribunal de cassation, ustanovljenem 27. novembra 1790 v Parizu, so bile od nekdanj tri sekcije (pr. op. 143). Področje poedine sekcije formulira točno menda prvič Décret concernant l'organisation du tribunal de cassation od 24. oktobra 1795, ki določa v art. 3 in 4: La première section, composée de seize (!) juges, statuera sur l'admission ou le rejet des requêtes en cassation ou en prise à partie, et définitivement sur les demandes, soit en règlement de juges, soit de renvoi d'un tribunal à un autre. — Les deux autres sections, composées chacune de dix-sept (!) juges, prononceront définitivement sur les demandes en cassation ou en prise à partie, lorsque les requêtes auront été admises. La troisième section prononcera exclusivement sur les demandes en cassation, en matière criminelle, correctionnelle et de police, sans qu'il soit besoin de jugement préalable d'admission. (Rép. 29, n. 3). Ordonnance od 15. januarja 1826 pa te tri komore že našteva z imeni, ki so navedena v tekstu (art. 1, Rép. 45, n. 2). Kar se tiče zadače kas. tribunala sploh, naglaša že ustanovni décret du 27. nov. 1790 s posebnim poudarkom njegovo izključno kasacijsko funkcijo. Art. 3 pravi: Il annulera toutes procédures dans lesquelles les formes auront été violées, et tout jugement qui contiendra une contravention expresse au texte de la loi. — Et jusqu'à la formation d'un code unique des lois civiles, la violation des formes de procédure prescrites sous peine de nullité, et la contravention aux lois particulières aux différentes parties de l'empire donneront ouverture à la cassation. — Sous aucun prétexte et en aucun cas, le tribunal ne pourra connaître du fond des affaires. Après avoir cassé les procédures au le jugement il renverra le fond des affaires aux tribunaux qui devront en connaître, ainsi qu'il sera fixé ci-après (Rép. 22, n. 1.). Zato prihajajo kot kasacijski razlogi (ouvertures de cassation) v poštev samo nastopna dejstva: 1) la violation et la fausse application de la loi; 2) l'incompétence et l'excès de pouvoir; 3) la violation des formes légales; 4) la contrariété des jugements rendus en différents tribunaux (seveda le dans la même affaire, sur les mêmes moyens et entre les mêmes parties); 5) la violation de la chose jugée; 6) l'omission de statuer; 7) l'adjudication de plus qu'il n'a été demandé (ultra petita) (Dalloz-Vergé, 816, no 956; pr. Garsonnet et Cézard-Bru, 689, ki navajata expressis verbis samo prve štiri razloge, najbrž zato, ker so točke 5 do 7 le poedini primeri za razloga 2 in 3). Dokončno odločajoča chambre civile in enako chambre criminelle izreka torej samo zavrnitev pravnega leka (moyens de cassation) ali pa razveljavò; v zadnjem primeru pošlje spise drugemu, istovrstnemu sodišču (Dalloz-Vergé 815, no 900). Ako odloči drugo sodišče enako kakor prvo, se ponovno predložena stvar razpravlja v plenumu, če drugače, v navadnem

članov. Pri tem pa je treba pomisliti, da zadača francoskega kasacijskega dvora niti iz daleka ni tako obsežna, kakor bode naloga našega vrhovnega sodišča, ker ne sodi o stvari sami (du senatu. Še le tedaj, ako se združeni senati (chambres réunies) izrečejo za prvotno mnenje civilne komore, je tretje sodišče, ki se mu določje stvar v ponovno razsojo, na to mnenje vezano (op. cit. 815, no 906 ss). Po tem vzorcu, čeprav ne natančno tako, je urejeno tudi beograjsko kasacijsko sodišče. Ono pa nima chambre des requêtes. V ostalem se razločuje postopek od francoskega, stveno po tem, da ima prvo sodišče, ki se mu spisi vrnejo v ponovno presojo, pravico, da polemizira proti »primedbam« kasacijskega sodišča in ostane pri svoji sodbi, kar naznanja kasacijskem sodišču v »sprovodnom pismu«, z navedbo svojih razlogov. O takim uporju mora kas. sodišče odločiti v plenarni seji (Kavčnik, 44, Ž. Perić v Arhivu 1922 [knjiga 22], 70; slednji predlaga, naj naše vrhovno sodišče prevzame tudi institucijo chambre des requêtes in poprej opisani postopek z vrnitvijo spisov drugemu odn. tretjemu sodišču). Belgijsko kas. sodišče je urejeno tudi po francoskem tipu, toda tudi brez omenjene komore (Claessens - Errera v Leske - Loewenfeld I, 200, Rép. 49). Vobče isto nalogo imajo italijanski Corti di cassazione (Baisini, ib I, 225), romunski Curte de Casatie si de Justice v Bukareštu (Flaischlen, ib. II, 148), bolgarsko kasacijsko sodišče v Sofiji (Šišmanov, ib. II, 278, sedaj pr. §§ 705 ss zakona za graždanskoto sudoproduzvodstvo od 15. decembra 1891), turško kasacijsko sodišče v Carigradu (Salem, ib. II, 361, 395 ss). Avstrijskemu tipu več ali manj podobno nalogo, deloma tudi organizacijo kažejo izmed inozemskih najvišjih sodnih instanc nemški Reichsgericht v Lipskem (Leipzigu), češko-slovaško vrhovno sodišče v Brnu, švedski vrhovni sodni dvor v Stockholmu (Uppström, ib. II, 557 ss), (cesarsko-)ruski Senat (Engelmann, ib. II, 662 ss), dansko in norveško najvišje sodišče v Kjöbenhavnu odn. v Kristianiji (Deuntzer - Getz, ib. II, 827 ss, 797 s), grški kasacijski dvor v Atenah (Streit - Diobouniotes, ib. II, 11, 14 s), švicarsko zavezno sodišče v Bernu (Heusler, Zivilprozeß in der Schweiz, 168 ss) itd. Prim. tudi op. 4. Fundamentalna razlika glede naloge, ki jo ima najvišji tribunal v Franciji in v državah, ki slede temu vzorcu, na eni strani, in v Avstriji in sploh drugi skupini vrh. sodišč na drugi strani v civilnih stvareh, zapazujemo vobče tudi v kazenskem postopku. Čeprav se zove pravni lek tudi po avstr. kl. pr. r. »pritožba ničnosti« (v nemškem kazenskem procesu se imenuje »revizija«), ne dovede ta pravni pomoček, ako se mu ugodí, vselej do uničenja sodbe nižje stopnje (kakor kasacijski rekurz v Franciji), marveč je v večini primerov, namreč tedaj kadar vrnitev stvari v svrhu ponovnega razpravljanja ni pogojena po nedostatku dejstev, potrebnih veljavne ugotovitve, posledica ta, da se razveljavljena sodba takoj nadomesti z novo sodbo v stvari sami (pr. Glaser, Hdb. d. Strafprozesses I, 274 s). Da smo se zanimali zlasti za

fond), marveč samo o pravnih sredstvih (moyens de cassation). Za nas pa je v prvi vrsti važno predhodno vprašanje, ali bo ob vpeljavi nove organizacije sploh mogoče, da se posli francoski tip in se tudi na tem mestu bavimo ž njim posebej, je razlog ne samo to, da je bil ta tip merodajen v večini držav, zlasti nam sosednih, temveč pred vsem to, da je vobče tudi beograjski kasacioni sud organiziran po tem tipu, da ima skoraj isti ustroj, iste naloge, iste funkcije, in da zastopajo vsled tega naravno zlasti srbijanski pravniški krogi še sedaj mnenje, da bi kazalo vzdržati v tem pogledu pravno koninuiteto ali še bolje, urediti naše vrhovno sodišče popolnoma po francoskem vzorcu. To mnenje je dobilo posebno oporo s tem, da ga je z njemu lastno vnemo in vsemi razpoložljivimi razlogi zastopal odlični stalni član stalnega zakonodavnega sveta prof. Živojin M. Perić. Oddal je o tem problemu podrobno utemeljeno odvojeno mnenje zakonodavnemu svetu in ga pozneje tudi publiciral v Arhivu, l. c. 67 ss. Ker je vprašanje zadače našega vrh. sodišča, kakor se nađejam, dokončno rešeno z določbo § 607 odst. 1 II. ref. nač. cpr. (glej op. 4 na koncu) in z določbo § 350 nač. kl. pr. r. (Pr. pregl. II, 106) o sojenju vrhovnega sodišča v stvari sami, se nočem podrobno baviti ž njim, zvest uvodoma označeni obljubi. Glavni argument zoper francosko »kasacijo« je pač dejstvo, da je prirojena povsem stari francoski proceduri in vsled tega za nas nesprejemljiva, čim smo se odločili za moderna načela Kleinovega in Glaserjevega postopka. Nekaj pomislekov smo itak omenili mimogrede; deloma se razodevajo ob sebi iz poedinih razmatranj, raztresenih po tej razpravi. Vsaj s par besedami pa naj se vendar spomnim institucije t. zv. *chambre des requêtes*. To zaradi tega, ker bi drug civilni postopek sam na sebi sestave tega oddelka še ne izključeval; saj ga imal na pr. švedski vrhovni sodni dvor v obliki t. zv. »Nedre Revision«, tisti sodni dvor, ki je njegovi popresoji podvrženo ne samo pravno, marveč tudi dejansko vprašanje in ki se morejo pred njimi celo vzprejemati dokazi (Uppström v Leske - Loewenfeld, II, 462 s, 477). Glavni razlog pa je ta, da zagovarja Perić zlasti ta oddelek de lege ferenda s posebnim poudarkom. Kaj je naloga temu oddelku (ustanovljenemu samo za civilne stvari)? *Chambre des requêtes* je v Franciji zelo stara institucija. Gilbert de Voisins jo utemeljuje s tem: que les plus anciennes ordonnances voulaient qu'avant d'être admis à présenter des moyens de nullité contre les décisions souveraines, on s'adressât préalablement *gentibus requestarum*, pour en obtenir la permission (Rép. 310). Meni se zdi, da je ta institucija prvotno izvirala iz dejstva, da je sodil, kakor povsod, tako tudi v Franciji, prvotno vladar kot vrhovni sodnik, da so pa njemu predložili le take pritožbe v odločitev, ki niso bile že na prvi pogled neutemeljene. Že Règlement concernant la procédure du conseil du 28. juin. 1738 predvideva v titre 4. art. 21. predhodno pretresavanje vlog po »sieurs commissaires« kasacijskega dvora: Aucune requête en cassation ne pourra être portée au conseil, sans avoir été préalablement communiquée

komor (oddelkov, senatov) določajo izključno po stvarnih vidikih. Brezdvomno bo namreč po mojem mnenju partikularno zakonodavstvo nepremagljiva ovira, ki je v doglednem

aux sieurs commissaires nommés en général pour l'examen des demandes en cassation... (Rép. 7, n. 1), in ustanovni dekret kasacijskega tribunala od 27. novembra 1790 določa v art. 5: Avant que la demande en cassation ou en prise à partie soit mise en jugement, il sera préalablement examiné et décidé si la requête doit être admise et la permission d'assigner accordée; art. 6 pa: A set effet, tous les six mois, le tribunal de cassation nommera vingt de ses membres pour former un bureau, qui, sous le titre de *bureau des requêtes*, aura pour fonctions d'examiner et de juger si les requêtes en cassation ou en prise à partie doivent être admises ou rejetées; ce bureau ne pourra juger qu'au nombre de douze (!) juges au moins. (Rép. 22, n. 1). K temu pripominjata *Dalloz-Vergé*, 814, no 880; La principale attribution de la chambre des requêtes est d'examiner la recevabilité ou la non-recevabilité de *toutes les demandes en cassation en matière civile*. Si elle les juge bien fondées, elle prononce une *arrêt d'admission non motivé*, pour être l'affaire ultérieurement et contradictoirement plaidée devant la chambre civile. Au contraire, si elle juge la demande non recevable ou mal fondée, elle la rejette au moyen d'un arrêt motivé. Za nas je s tem naloga te zbornice zadostno označena. Kaj pomeni torej chambre des requêtes? V primeru, da je pravni lek formalno v redu in da ni očitno neutemeljen, pomeni, da se ista stvar dvakrat pretresa, in sicer najprej v chambre des requêtes in potem v chambre civile. Ker pa je oboje teh dveh oddelkov strogo ločeno, pomeni hkratu, da so pri isti stvari zaposleni vdrugič povsem drugi sodniki, da se mora potemtakem baviti s tako stvarjo sedaj nič manj kakor $16 + 16 = 32$ sodnikov! V primerih pa, ki glede njih zavrne pravni lek že chambre des requêtes dokončno, ima to samo ta negativni dobiček, da se ni pečati s stvarjo še drugim 16 sodnikom. Hkratu pa je dana možnost, da sodita ta in civilna komora o istem pravnem vprašanju različno. Vidim v tej ureditvi samo nasprotje od tega, da se pospešuje brzina in enotnost judikature, kaj sta po naziranju braniteljev tega oddelka njegova glavna prednost. Samo to hočemo tu navesti, ker se to, zlasti pa neopravičljivo tratenje sil in časa v literaturi ne poudarja. Sicer pa opozarjam na odlično utemeljeno mnenje stalnega člana St. Z. Sv. in poročevalca dr. Hugona Werka, sedaj objavljeno tudi v Arhivu 1923 (knjiga 23. 133 ss); pridružujem se mu v vsakem pogledu. V našem načrtu ni zasledovati niti najmanjše reminiscence na francoski kasacijski dvor. Primerno na povsem drugih temeljih sloneči proceduri sta tudi zadača in ustroj vrhovnega sodišča povsem drugačna kakor v Franciji. Zdi se mi pa, da odmeva francoska chambre des requêtes v predpisu čl. 34 uredbe o poslovnem redu u drž. savetu i upravnim sudovima od 5. septembra 1922. Referent mora najprej poročati »sednici« (torej pač navadnemu senatu petorice sodnikov) o tem, če je je tožbo zavrniti iz raz-

času ne bo moči zadovoljivo odpraviti (pr. o tem zlasti že op. 114). Dokler ne bodo izenačeni vsaj glavni formalno- in materialnopravni zakoni, se bodo določitvi števila in zadače oddelkov rogov čl. 24 zak. o drž. svetu ali upravni akt takoj razveljaviti iz razlogov čl. 26 l. c. ali če je podan dejanski stan čl. 27 l. c. Ako pride »sud« do zaključka, da ni podan niti eden teh primerov, odloči, da se stvar presodi na javni seji. Ne gre tu samo za obličnosti, ki se morejo ugotavljati na brzo roko, marveč v mnogih primerih zlasti čl. 26 cit. zak. za odločbe, ki zahtevajo študij in natančno poznanje cele zadeve. Poročevalec mora torej prav podrobno poročati o celem sporu in članom senata bo moči izreči svoje mnenje navadno še le tedaj, ko je bil ves predmet na dolgo in široko obravnavan. Ves trud pa je zaman, ako se pride končno do rezultata, da ni podano nobeno protislovje v spisih ali nepopolnost ali nezakonitost postopka. Tedaj se mora namreč vsa zadeva ponovno premlevati na javni seji. Ni mi znano, kako se ta določba izvršuje v praksi; po besedilu samem sodeč, pa ne morem niti te določbe smatrati za smotreno. Predhodno sklepanje v nejavni seji je smotreno po mojem mnenju le tedaj, ako pride že referent do pozitivnega zaključka, da je razlog podan za takojšnjo odločitev v nejavni seji. Nima pa smisla, da se cela stvar predhodno predava senatu v primeru, ki je glede njega že referent mnenja, da tak razlog ni podan. Umesten je torej na pr. predhodni postopek v smislu §§ 4 do 6 novele h k. pr. r. od 31. decembra 1877, drž. zak. 3 ex 1878, ker stavi v vseh teh primerih generalni prokurator ali poročevalec po meri § 3 pozitiven predlog bodisi na zavrnitev pritožbe ničnosti ali na razveljavoprvo stopne sodbe ali na izposlovanje potrebnih ugotovitev glede zatrjevanjih formalnih pogreškov. Upravičeno je naš načrt kazenskopravnega reda te predpise vobče prevzel (kar posnemam iz poročila Ogorelice o vsebini §§ 344 ss tega načrta v Pravnem pregledu II, 105). Prav tako smotren je tudi predhodni postopek na prizivnem sodišču v smislu §§ 470 ss. c. pr. r. (§§ 567 ss. II. ref. nač. cpr.). Bistveno je po mojem mnenju prvič, da pregledujejo in popresoajo spise glede morebitne predhodne odločitve samo poedine osebe (predsednik, referent, generalni prokurator itd.), in drugič, da se bavi večje število sodnikov, združenih v senatu, s predhodnim vprašanjem posebno in ločeno še le in samo tedaj, ako je po mnenju teh oseb razlog podan, da se reši stvar samo začasno ali formalno, ne da bi se senat spuščal v dokončno presojo celotne pravne stvari. Po teh svojstvih se zgoraj omenjena, po mojem mnenju umestna predhodna postopka razločujeta bistveno od naloge francoske chambre des requêtes in, če razumem čl. 34 cit. uredbe prav, tudi od postopka, urejenega s to določbo. Pomembno pa je tudi, da je v francoskem postopku stvar, ki glede nje senat ob predhodnem popresojanju ne najde razloga za takojšnjo zavrnitev ali razveljavo, predložiti drugemu (civilnemu) senatu, ki je in mora biti sestavljen iz drugih oseb kakor prvi senat, dočim ni po našem kazensko- in civilnopravnem postopku nikakor izključeno, temveč

zoperstavljalne velike zapreke. Menim, da se bodo morali dotlej grupirati oddelki ali odseki v glavnem po zakonodavstvih, v okviru poedinega odseka pa, da bo treba ustanoviti in sestavljati senate po panogah prava in drugih stvarnih vidikih.

Historia magistra vitae! Pred približno dvesto leti so bile pravne razmere v bivši Avstriji našim sedanjim razmeram podobne v toliko, da je bilo materialno in formalno pravo razcepjeno in različno po poedinih pokrajinah države. Različna je bila tudi sodna organizacija, kolikor je moči sploh o taki govoriti. Stanovska, mestna, duhovna, univerzitetna, patrimonialna in številna druga sodišča za privilegirane družbene razrede so tekmovala, ne da bi bila njih sodstvo in pristojnost točno in jasno ustanovljena. Tej razcepljenosti prava in sodstva so veljale širokogrudne reforme cesarice Marije Terezije in njenih naslednikov. Materialno in formalno pravo naj bi se izenačilo, sodna organizacija izenostavila in poenotila, kompetenca sodnih oblastev točno določila. Da se to doseže, je bila sestavljena leta 1753. kompilacijska komisija. Delalo se je v prvi vrsti na unifikaciji državljskega in kazenskega prava. Rezultat sta bila leta 1766. dovršeni Codex Theresianus, prvi osnutek našega občega državljskega zakonika, in Constitutio criminalis Theresiana iz leta 1768. Istemu smotru izenačenja je služil zlasti tudi enotni sodni red, ki je bil sankcioniran leta 1781. in pozneje v popravljeni obliki leta 1796. in ki je veljal bistveno do uzakonitve modernih naših procesualnih zakonov. Hkratu je bilo sploh vse sodstvo postavljeno na kolikor toliko enotno podstavo. Pred vsem pa je bilo — in to nas pred vsem zanima — leta 1749. ustanovljeno osrednje oblastvo kot vsem t. zv. nemškimi dednimi deželami skupno vrhovno sodišče in skupno justično ministrstvo, t. zv. Oberste Justizstelle. Poučne so za nas zlasti nekatere določbe instrukcije, ki jo je izdala Marija Terezija 4. februarja 1763. § 1 art. II. izreka med drugim: „Und obſchon die Obrigte Justiz-Stelle daß Justiz-Weeſen von geſam-

nasprotno celo običajno, da sodelujejo tudi pri morebitnem dokončnem sojenju isti sodniki, ki so vsled tega v stvari že poučeni. Tudi to je smotreno, ker se na ta način ne tratijo čas in sile po nepotrebnem in se preprečujejo nezaželjeni konflikti v pravnih nazorih med dvema senatoma istega sodišča.

ten Böhemisch- und Österreichischen Ländern zu respiciren hat, mithin in Ansehung dieser ihr allermildest anvertrauten Besorgung eine Stelle ist; So Wollen Wir doch, daß künfftighin, wie bisheru, zwey besondere Senatus gehalten, und darin, was die Causas privatas angehet, die Böhemische von denen Österreichischen separatim abgehandlet werden.¹⁵⁰⁾ Pravo je bilo pač takrat še zmerom različno po pokrajinah ali vsaj pokrajinskih skupinah.¹⁵¹⁾ Vendar cesarica ni pozabila misliti na zaželjeno bodočo enotnost prava, ki ji je posvečala svojo posebno pozornost. Kako je pripravljala sodnike nanjo? V § 3 art. III. pravi: „Seheten Wir zwar gnädigst gerne, wann die bey der Obristen Justiz-Stelle angestellte Rätthe in denen Verfassungen Unserer gesamtten Teutschen Erb-Landen solchergestalt erfahren wären, daß selbe promiscue gebrauchet werden könnten; Nachdeme aber solches vollständig

¹⁵⁰⁾ Maasburg, 332. Na istem, samo še strožje izvedenem načelu sloni tudi od nekdanj ločena justična uprava v vojvodinah Milan in Mantua in Supremo tribunale di revisione v Milanu, ki je bil leta 1791. nanovo urejen (Maasburg, 6, op. 9). Za južne pokrajine, pridobljene z mirom v Campo - Formio 1797 (Benetke, Istrsko in Dalmacija, Boka kotorska) je bil ustanovljen leta 1803. poseben, t. zv. italijanski senat, ki je bil leta 1816. celo delegiran v Verono, kjer je posloval do prestanka Vrhovnega pravosodnega oblastva (leta 1848.) kot poseben Senato Lombardo-Veneto dell' i. r. Supremo tribunale di giustizia (Maasburg 36, 37 ss, op. 85, in 40 s). Ko je Avstrija pridobila pri 1. in 3. razdelitvi Poljske (1772 odn. 1795) Galicijo, je bil ustanovljen za te pokrajine poseben poljski senat (Maasburg, 27). Enako je bil leta 1850., ko je bil vrhovni sodni in kasacijski dvor na Dunaju začasno (do leta 1852.) določen tudi kot vrhovna stopnja za hrvatsko-slavonsko ozemlje, odrejen poseben senat za Hrvatsko in Slavonijo (Ogorelica, Kazn. proc. pravo, 85 in op. 1). Podobno ureditev, toda celo z dislociranimi senati je priporočal tudi Tronchet o priliki debate o francoskem vrhovnem tribunalu. Zagarjal je krajevno decentralizacijo, razdelitev tribunala na dve skupini sodnikov: corps principal (chambre général du jugement) in drugo skupino, ki pravi o njej: la seconde classe sera divisée en plusieurs chambres. *qu' seront placées en différents parties du royaume, et qui formeront les branches du corps central.* O tej razdelitvi, zlasti pa o ambulantnih oddelkih se je razplela živahna debata, ki je reproducirana v Rép. 50 ss.

¹⁵¹⁾ Zato je tudi imelo besedilo prisege dvor. svetnika mesto, ki po njem sodnik opeta „deren Teutschen Erblanden auch gemeine geschriebene Rechte, neben jedes Landes wohlhergebrachten guten ehrbahr und rechttschaffenen Statuten und Gewohnheiten in allen Puncten, und Clausulen zu beobachten.“ (Maasburg, 352).

nicht wohl ehender als nach verfertigtem Codice Theresiano anzuhofen ist; So hat es inzwischen bey der Art. 2do §pho 1mo angeordneten Separation derer Senatuum sein verbleiben, und wird also der Praesident, deme die Fähigkeit derer Rätthen am besten bekannt seyn muß, hiernach die Referenda dergestalten einzutheilen wissen, daß dabey, so viel möglich, eine Gleichheit beobachtet werde.“ (M a a s b u r g, 340). Kako je bilo to zamišljeno, se vidi že iz lastnoročnega pisma Marije Terezije od 1. maja 1749, poslanega ob ustanovitvi vrhovnega pravosodnega oblastva imenovanemu prvemu »capu« grofu Seillerju, ki se v njem nahaja passus: „jedoch ist vornehmlich dahin zu sehen, daß in dem Justiz-Rath, wo die Böhmische Justiz-Sachen vorkommen, mehr Böhmische als Österreichische Rätthe, et sic vice versa in denen Österreichischen Justiz-Sachen mehr Österreichische als Böhmische Rätthe zugezogen werden, Niemahlens aber Böhmisch- und Österreichische allein.“ (M a a s b u r g, 305). Enostranosti v pravnih nazorih in protislovnemu sojenju po raznih pokrajinskih senatih se je leta 1807. v primerih, ki je bilo glede njih uporabljati obče, za vso državo veljavne zakone, poskušalo odpomoči s tem, da je bil češko-gališki senat razdeljen na dva pododdelka, ki nista bila sestavljena strogo po narodnosti svetnikov (M a a s b u r g, 42).

Po teh pametnih, ker dejstva upoštevali načelih, ki se po njih odseki ločijo, pa vendar istočasno pripravljajo na sojenje po čim dalje bolj mešanih senatih, bi se dalo poslovanje vrhovnega sodišča urediti tudi pri nas, dokler ne bodo vsaj glavni materialni zakoni izenačeni. Tako bi morali iz početka sestavljati posebne odseke za srbijansko, črnogorsko, ogrsko, bosansko, hrvatsko in slovensko-dalmatinsko pravno ozemlje, v vsakem odseku pa zopet civilne, kazenske, personalne in druge potrebne senate. Res je preveliko število senatov nepovoljno, ker enotnosti sodstva nevarno. Toda imeli bomo v oddelku za evidenco (§§ 57 ss) izborna institucija, pripravno, da to hibo primerno paralizira. Dokončna ureditev po izključno stvarnih vidikih, zlasti po panogah prava in poslov, bo po mojem mnenju možna še le takrat, ko bodo vsi glavni zakonski kompleksi izenačeni. S prisilnimi fikcijami ne pridemo do zadovoljivega rezultata. Saj nas uči ustava s svojimi idealno zamišljenimi, toda realnosti ne upo-

števajočimi imaginarnimi tvorbami (na pr. z nesrečno, prav slovansko-romantično tvorbo srbsko-hrvatsko-slovenskega jezika) do dobra, da se vsako preziranje ali podcenjevanje dejstev v življenju bridko maščuje. Tudi omalovaževanje dejstva tačasne razcepljenosti prava, ki jo smemo obžalovati, ki pa napram njej nikakor ne smemo biti slepi, bi imelo najkvarnejše posledice za našo justico. Nesmiseln in nemogoč je po nekaterih sanjačih z vnemo branjeni nazor, da bi lahko sodil slovenski ali dalmatinski sodnik o civilni ali kazenski stvari, ki je nanjo uporabljati srbski gradjanski, odnosno srbski kazneni zakonik in narobe. Edini¹⁵²⁾ začasni izhod iz neljube situacije je, kakor se zdi, zgoraj očrtana ureditev. Ako hočemo stati na kolikor toliko trdih tleh, je po mojem mnenju treba, da imamo ob nadaljnjih izvajanjih pred očmi neizprosna dejstva in zato tudi to neizogibno, čeprav nezaželjeno začasno ureditev. Zaradi tega še ni, da bi morali pšenico k plevam metati. Postaviti se na izključno separatistično stališče bi bilo še bolj zgrešeno. Terezijina navodila nam dajejo tudi tu prav dober nauk. Ni treba, da bi bila začetkom pač neizbežna ločitev senatov po pravnih ozemljih tako strogo izvedena vse dotlej, dokler izenačenje zakonodavstva ne bode povsem dovršeno. Nasprotno! Možno in želeti je, da se, čim bodo enaki vsaj procesualni zakoni in organizacija sodišč po vsej kraljevini, prehod in fuzija senatov po raznih odsekih pripravlja polagoma s

¹⁵²⁾ Prima facie se zdi dostopen še drug izhod: obdržati poedine najvišje sodne stopnje na dosedanjih mestih tudi po izvršeni organizaciji do izenačitve vsega zakonodavstva. Toda mi smo smatrali kot pogoj zakonitve našega načrta, da bodo izenačeni vsaj glavni procesualni zakoni. Na dlani leži, da bi imela lokalna decentralizacija, večina dislociranih vrhovnih sodišč ali oddelkov najkvarnejše posledice za enotnost zadevne procesualne judikature, da bi bil sploh ves uspeh procesnih reform naravnost v nevarnosti. Saj vidimo v poedinih konkretnih primerih že zdaj, kako napotna je krajevna oddaljenost poedinih vrhovnih instanc, njihovo delovanje à part, ker so si sodniki tuji in so sodnikom pravne razmere v drugih pokrajinah naše domovine povsem nepoznane. Ta opasnost bode omiljena že z lokalno centralizacijo, ki naj pripravlja polagoma in smotreno stvarno centralizacijo, kakor je to stola v Franciji, Avstriji, Nemčiji. Tam in skoraj povsod so bile vrhovne instance prednje čete; izenačenje zakonodavstva je capljalo za njimi.

tem, da se, koder bo to brez nevarnosti za neoporečno sodstvo mogoče, uporabljajo sodniki enega odseka v senatih drugega odseka; recimo v primeru, da je poedin sodnik izjemoma več tudi pravu drugega odseka. Zlasti bi se na pr. dalo napotiti izmenjavanje med člani civilnih senatov hrvaškega in dalmatinsko - slovenskega ozemlja, ali med člani kazenskih senatov srbijanskega in črnogorskega ozemlja, ker razlike dotičnih legislacij niso tako velike, da bi bilo sodelovanje izkušenega in teoretično temeljito izobraženega sodnika enega odseka v drugem odseku kakovosti sodstva na kvar.

Kateri senati bi bili ne glede na te izjeme lahko vsem ozemljem skupni, sestavljeni brez ozira na pokrajinsko pripadnost sodnika zgolj po stvarnem vidiku, in kateri senati bi naj bili vsaj iz početka ločeni po zakonodavstvih, tako da bi morali biti sestavljeni v vsakem odseku posebej? Izmed vseh vrst senatov se spominja naš načrt izrečno le personalnega »oddelka« (pravilno »senata«), ki mu odreja področje v § 53, dalje disciplinskega »oddelka«, ki se glede njegove ureditve sklicuje § 54 na zakon o sodnikih, in končno oddelka za evidenco, čigar delokrog omenja v §§ 57 do 64, ki mu pa ne gre jurisdikcija, temveč samo naloga, da pospešuje pravilnost, enakost in stalnost jud kature vrhovnega sodišča. Od teh senatov odn. oddelkov bode disciplinski senat lahko skupen; kajti do uzakonitve našega načrta bosta pač tudi že uzakonjena načrta zakonov o sodnikih odn. o advokatih. Tudi evidenčni oddelek bi utegnil biti samo eden in bi naravnost moral biti mešan, da bi zadoščal nalogam, ki so mu namenjene. Seveda bi se moralo rekrutirati osebje tam zaposlenih sodnikov pomočnikov iz vseh pravnih ozemelj. Razen tega bi predstojnik pač moral biti neke vrste *Martinus redivivus*, živa »*copia legum*«. Mešanega personalnega senata si začasno ne morem misliti. Ta senat bi morali sestavljati v vsakem pokrajinskem odseku posebej iz razlogov, ki sem jih podal že v op. 97. Tudi glede civilnih in kazenskih senatov, glede senata, sestavljenega v smislu čl. 112, odst. 1., stavek 3. ustave, in glede drugih senatov in komisij, ki jih je obraziti obvezno koncem vsakega poslovnega razdobja, se vobče sklicujem na tamošnja izvajanja. Vsi ti, kakor tudi po potrebi ustanovljeni posebni stalni strokovni senati,

ki jih navajam v op. 97, bodo, kolikor prihajajo pri vrhovnem sodišču v poštev, nujno sestavljeni samo iz članov poedinega odseka. Morda bi bilo moči napraviti izjemo glede tistih specialnih strokovnih senatov, ki jim je glavna zadača pravilno in enakomerno uporabljati *ž e i z e n a č e n e g a*, po vsej kraljevini veljavnega specialnega zakona (kakor na pr. sedaj glasom čl. 13, zak. od 31. decembra 1921, Sl. N. 294 A, zakona o prisilni poravnavi od 28. aprila 1916, Sl. N. 89, prilog XIII ex 1922). Tak senat bi morda lahko bil samo po eden za vse državno ozemlje. Vendar bi mešanega senata niti tu ne priporočal, ker navadno ne bo šlo samo za uporabo tega specialnega zakona, temveč celega kompleksa zakonov, segajočih v konkretni dejanski stan.

Ako bi smatrali merodajni činitelji zgornja moja izvajanja za utemeljena, bi bilo treba poskrbeti, da se uvrstijo med prehodne določbe, ki jim je posvečen VII. odsek našega načrta, za dobo do unifikacije poglavitnih zakonov posebni predpisi, primerni mojim pripombam, ali pa glede njih zavračati na poslovník vrhovnega sodišča ali na splošni poslovník, ki bo moral itak podati vsa potrebna transitorična navodila.

Dasi se umeje skoraj ob sebi, da smejo biti predsedniki in zlasti sodniki stalni člani in namestniki v več senatih, bi bilo popolnosti in enoličnosti na ljubo priporočati, da se navede v § 55, ki našteva določbe, ki jih je uporabljati smisloma za vrhovno sodišče, tudi § 20, odst. 2. Ker se sestavljajo seveda tudi na vrhovnem sodišču potrebni ferijalni senati, bi bil prav tako umesten citat § 20, odst. 3. Le glede kompetence je isto vprašanje, ki sem nanj opozoril že zgoraj (Sl. Pr., 28, odn. str. 127). Ali je tudi § 25 uporaben, je dvomljivo; § 55 ga ne navaja. Po § 13 stat. je dodeljevanje poslov poedinim *s v e t n i k o m* naloga prvega predsednika. Po našem načrtu bi mu bilo dodeljevati posle le poedinim *o d d e l k o m* (§ 45; pr. izvajanja pri op. 138 in 139). O soporočevalcih (dveh poročevalcih) govori načrt samo v primerih, ki gre pri njih za odstop senata od odločbe, vpisane v »zbirko važnih odločb« (našega repertorija rekov) ali za protislovne odločbe dveh senatov o pravnem vprašanju, ki o njem še ni vpisana nobena odločba v tej zbirki. Tedaj odloča polni senat, »pošto sasluša dva izvestioca« (§ 59).

V drugonavedenem primeru sta osebi poročevalcev pač navadno podani v poročevalcih dotičnih dveh senatov. Ako sta bila istega mnenja in je bil torej eden izmed njiju v svojem senatu preglasovan, vstopi pač kot drugi poročevalec eden izmed votantov (morda najstarejši), ki je zastopal nasprotno mnenje (sklep). V prvem primeru pa in prav tako v ostalih važnih primerih, ki je glede njih postavitev soporočevalca pripravna, da pospešuje vsestransko razbistritev kočljivega pravnega vprašanja (recimo v primeru soglasnega odstopa od odločbe, vpisane v »knjigo načelnih odločb« [našo knjigo judikatov], v smislu § 61, odst. 1), bo treba soporočevalca postaviti. Naravno bo to naloga prvega predsednika, ki bi mu šla glede fakultativnega imenovanja soporočevalca tudi presoja potrebe ali opornosti. Ne bilo bi odveč, da se tudi to izrečno pove.

(Konec prih.)

Družba, država in gospodarstvo*.

Univ. prof. dr. Aleksander Bilimovič.

Dobe političnih in socialnih prevratov so zmeraj silile človeško misel, da obrne svojo pozornost na najbolj splošna vprašanja bistva družbe, države in gospodarstva. V potrdilo bi utegnil navesti celo vrsto zgledov, pričenši od starega veka, kjer sta Plato in Aristoteles prislusala svoje sociološke nauke iz socialnih viharjev, ki so bučali na Grškem od VII. veka pred Kr. r., do zadnje vojne, povojnih prevratov in socialnih eksperimentov sodobnega časa.

Da se orientiramo o socialnih izpremembah, vršecih se okrog nas, moramo biti na jasnem glede temeljnih socioloških vprašanj, ker se tičejo te izpremembe vprav temeljev socialnega ustroja. V tem zgodovinskem okviru dobiva teoretično razmotrivanje sociološkega bistva gospodarstva in države, ki normira gospodarstvo, aktualen praktičen pomen. V tem smislu ima morda prav *Franc Oppenheimer*, ako v novi izdaji svojega spisa »Wert und Kapitalprofit« pravi:¹⁾ »Nichts ist so praktisch, wie die Theorie!« S tem je morda upravičeno tudi moje teoretično predavanje.

* Predavanje v društvu »Prayniku« dne 6. februarja 1924.

¹⁾ 2. izdaja 1922, str. VII.